

TURCIZMI U ROMANU "NA DRINI ĆUPRIJA"

Stipinović, Lea

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:758297>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

TURCIZMI U ROMANU *NA DRINI ĆUPRIJA*

LEA STIPINOVIĆ

Split, 2023.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Leksikologija i onomastika

TURCIZMI U ROMANU NA DRINI ĆUPRIJA

STUDENT:

Lea Stipinović

MENTOR:

dr. sc. Katarina Lozić Knezović, izv. prof.

Split, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Metodologija istraživanja	4
3. Ciljevi istraživanja	2
4. O Andriću i romanu <i>Na Drini ćuprija</i>	2
5. O turcizmima	3
6. Turcizmi u djelu <i>Na Drini ćuprija</i> Ive Andrića	4
6. 1. Turcizmi koji se odnose na terminologiju doma, graditeljstva i geologije.....	5
6. 2. Turcizmi koji se odnose na odjevne predmete ili narodnu nošnju.....	10
6. 3. Turcizmi koji se odnose na čovjekove osobine, dijelove tijela i zanimanja	14
6. 4. Turcizmi koji se odnose na jelo, piće ili kuhinjski pribor	24
6. 5. Turcizmi koji se odnose na predmete	26
6. 6. Turcizmi vezani za islamsku vjeru i običaje.....	31
6. 7. Turcizmi koji se odnose na vojnu terminologiju i civilnu upravu	34
6. 8. Turcizmi koji se odnose na biljke i životinje.....	36
6. 9. Turcizmi koji se odnose na svakodnevicu likova	36
7. Zaključak	44
Izvori	44
Literatura	44
Mrežni izvori	46
Sažetak	46
Abstract	46

1. Uvod

Kroz povijest balkanskih naroda postojali su razni strani utjecaji na južnoslavenske jezike i kulturu (Joseph 1983: 275). Međutim, ako se izostavi ugrofinsko podrijetlo mađarskoga jezika, koji jedini u Europi uz baskijski, finski, estonski i turski jezik ne pripada indoeuropskim jezicima (Tot 2010: 143), turski se pojavljuje kao jedna od najznačajnijih spojnica južnoslavenske jezične stvarnosti s neindoeuropskom jezičnom kulturom (Morison 1941: 239). Ovaj se rad bavi istraživanjem tragova turskoga jezika, kao i njegova jezičnog posredovanja u sadržaju romana *Na Drini ćuprija*, nobelovca Ive Andrića. Prikazat će se turcizmi iz različitih značenjskih polja: doma, graditeljstva, geologije, odjevnih predmeta, narodne nošnje, čovjekovih osobina, čovjekovih dijelova tijela, zanimanja, kuhinje, predmeta, islamske vjere i običaja, vojne terminologije, civilne uprave, biologije te svakodnevice likova iz romana. Pretpostavlja se kako će istraženi turcizmi uglavnom biti vezani za islamsku ili predstavljati tursku baštinu u smislu specifičnih kulturnih područja poput kuhinje ili folklor.

2. Metodologija istraživanja

Za istraživanje orijentalnih posuđenica u Andrićevu djelu *Na Drini ćuprija*, poslužilo je nekoliko knjiških jedinica i članaka te mrežnih izvora. Svi se turcizmi, osim osobnih imena i toponima, preuzimaju iz elektroničke inačice romana, pdf formata *Na Drini ćuprija* u izvornom tisku Biblioteke Jutarnjeg lista 2004. godine. U prikazu turcizama, koji su se preuzeli te analizirali izravno iz djela, osnovnu građu čine sljedeća djela: *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika* Milana Nosića, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, poznat i kao *Akademijin rječnik* (ARj) za koji se tvrdi da je najveće slavensko leksikografsko djelo (*Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*) te *Etimologijski rječnik hrvatskoga jezika* Petra Skoka. Osim toga za dopune se rabe sljedeća djela: *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine* Abdulaha Škaljića, mrežna baza *Hrvatski jezični portal* i znanstveni članak *Uvod u semitske studije* Paola Agostinija. Razlog upotrebljavanja više izvora za natuknice u svrhu je doprinosa potpunije slike o značenjima turcizama i prikaza razlika u izvorima. Osim toga, rezultati ovoga postupka će pokazati različite tvrdnje o leksemima, ne samo u smislu njihova podrijetla, nego i različitosti oblika leksema u različitim izvorima. S druge strane, u ovome se radu središte

pozornosti usmjerava na značenja leksema, stoga se u natuknicama navode citirani autorski izrazi.

3. Ciljevi istraživanja

Cilj je ovoga rada izdvojiti turske posuđenice iz Andrićeva djela *Na Drini ćuprija*. Nastojat će se prikazati podatci iz različitih rječnika te lekseme razvrstati u kategorije, od kojih svaka obuhvaća turcizme u pripadnosti zajedničkom značenjskom polju. Cilj je i prikazati nekoliko teoretskih tvrdnji o turcizmima, njihovu širenju na područje Balkana te prikazivanje jasnije slike o njihovu značenjskom kontekstu, potkrijepljenom rječnicima. Osim toga predstaviti će se u kratkim crtama Andrićeva biografija i stvaralaštvo te odlike romana *Na Drini ćuprija*.

4. O Andriću i romanu *Na Drini ćuprija*

Nobelovac Ivo Andrić rođen je u Travniku, 9. listopada 1892. (Martens 2020: 26). Odrasta u Višegradu, gdje pohađa osnovnu školu i tu dolazi do njegova prvog susreta s legendama o Turcima, koje sluša od ljudi još uvijek kulturno obilježenih osmanskim dobom (Martens 2020: 28). 1903. odlazi u Sarajevo, gdje završava gimnaziju i objavljuje prvu pjesmu *U sumrak* 1911. u *Bosanskoj vili* (Musa 2011: 172). Tu dolazi u sukob s vlastima i postaje jedan od predvodnika protumađarskih školskih demonstracija u Sarajevu kad su paljene ugarske zastave (Martens 2020: 58). Četiri mjeseca kasnije, upisuje se na studij filozofije na zagrebačkom sveučilištu (Martens 2020: 58). Nakon dva semestra, odlazi iz Zagreba i studij nastavlja u Beču zahvaljujući dobročinitelju Tugomiru Alaupoviću, njegovu profesoru u sarajevskoj gimnaziji (Martens 2020: 61). 1914. prelazi na Jagelonsko sveučilište u Krakovu, za koje sam tvrdi kako označava mjesto njegova duhovnog preporoda (Martens 2020: 65). Nakon vijesti o sarajevskom atentatu u lipnju 1914., napušta Krakov i seli u Split, gdje ga austrijska policija privodi radi veze s Mladom Bosnom, nakon čega provodi nekoliko godina u progonstvu te naposljetku 1919. seli u Beograd, gdje dolazi na poziciju službenika u Ministarstvu vjera (Musa 2011: 175). Prvotno se bavio lirikom, a njegova poezija objavljena je i u antologiji *Hrvatska mlada lirika*, novinama *Hrvatski pokret* te u časopisu *Vihor* u Zagrebu (Martens 2020: 56). *Ex ponto* je prva Andrićeva objavljena knjiga, pozdravljena u časopisu *Književni jug* 1919. godine, gdje ga Crnjaski predstavlja čitateljstvu i opisuje djelo u nekoliko rečenica (Petrov 1968: 155), a uz *Ex ponto*, iz prve faze njegova stvaralaštva veliku ulogu predstavlja i zbirka lirske proze *Nemiri*, objavljena 1920. (Musa 2011: 175). U drugu fazu njegova književnog stvaranja spadaju pripovijetke *Put Alije Đerzeleza* i tri zbirke jednaka naziva *Pripovijetke* (1924., 1931. i 1936.),

nastale u međuratnom razdoblju (Musa 2011: 175). Treću fazu predstavljaju poslijeratni romani *Travnička hronika*, *Gospođica*, *Na Drini ćuprija* i *Prokleta Avlija* te nekoliko zbirki pripovijetki poput *Nove Pripovetke*, *Priče o vezirovu slonu* i *Lica* (Musa 2011: 175). Najvažniji toponimi vezani za Andrićev život su često mjesto radnje njegovih djela, a to su Travnik, Višegrad i Sarajevo (Bazdulj 2015: 43).

Na Drini ćuprija pripada Andrićevoj prozi, u kojoj se poetsko ostvaruje kao niz nezaokruženih fragmenata utkanih u narativno tkivo (Petrov 1968: 127). U romanu Andrić konstruira svijet bosanskoga grada na imaginarnoj kulturalnoj granici različitih nacija, odnosno zatvorenog sustava proizvedenog svijeta (Škvorc 2021: 692). Fokus je radnje motiv ćuprije, koji je prigušen i osjenčan svim drugim motivima romana i psihološkim portretima koji međusobno konvergiraju s njim (Milošević 1976: 19). Drugi su elementi ovoga romana: naklonost prema detalju u opisima; psihološka dubina i pesimizam likova; sklonost prema plastičnom, egzaktnom književnom izrazu, koji se ogleda u opisima likova i pojava te ih čitatelju čini „dodirljivim“ i naturalističkim efektima poput scena nabijanja na kolac (Milošević 1976: 20–22). Roman obiluje turcizmima jer, osim što se veže uz kontekst mjesta radnje romana, prikazuje i jezik kojim je Andrić bio okružen u ranom djetinjstvu kako Martens navodi: „Ako je Andrić imao sluh za jezik ljudi u Bosni i ako je kao nitko znao prikazati slikovitu, turcizmima isprepletenu melodiju njihovih rečenica, onda je to bilo i zato što je kao dijete u Višegradu prisluškivao takve razgovore...“ (Martens 2020: 34). Za to djelo 10. prosinca 1961. u Stockholmu dobiva Nobelovu nagradu za književnost, kao najveće međunarodno priznanje (Musa 2011: 177).

5. O turcizmima

Turcizmi se kao pojam odnose na riječi posuđene iz turskog jezika, ali i riječi iz arapskog, perzijskog ili drugog jezika kojemu je posrednik bio turski (Vrljić 2002: 275). Preuzimaju se uglavnom u leksiku, no mogu biti na fonološkoj razini u učvršćivanju položaja glasova *h*, *f* i *dž* te na tvorbenoj razini u preuzimanju sufiksa *-lija*, *-li*, *-luk*, *-džija* (Vrljić 2002: 275). U romanu imamo takvih primjera sa sufiskom *-lija*: *kasabalija*, *balija*, *esnaflija*, *meraklija*, *mutevelija*, *pretrglija*, *sevdalija* i *zanatlija*. Primjeri sa sufiskom *-luk* su: *tozluk*, *muhadžirluk*, *begluk*, *kadiluk*, *kuluk*, *pašaluk*, *spahiluk*, *akšamluk*, *dunjaluk* i *marifetluk*. Sufiks *-džija* nalazi se u primjerima: *abadžija*, *badavadžija*, *bostandžija*, *hadžija*, *kafedžija*, *sajdžija*, *skeledžija* i u pridjevima *sajdžijski* i *kiridžijski*. Osim toga, turcizmi se mogu podijeliti na riječi bez zamjene u južnoslavenskim jezicima poput *boja*, *česma*, *čelik*, *čekić*, *bakar* te riječi koje imaju zamjenu,

ali se ne traži ili nije općenito usvojena, u što spadaju riječi poput *jastuk*, *barut*, *bašta*, *marama* (Škaljić 1966: 15). Prvoj grupi pripadaju i riječi koje označuju jela, odjevne predmete, trgovačke izraze, glazbene instrumente, oružje, konjsku opremu te suđe i pokućstvo, dok su posebne grupe turcizama vezane za vjerski život i izraze muslimana (Škaljić 1966: 15–16).

Turcizmi su u Bosni i balkanskim jezicima postojali i prije vladavine Osmanskoga carstva, prvotno su se širili dolaskom Avara u Panonsku nizinu i njihovim jezičnim kontaktom sa stanovništvom (Škaljić 1966: 11). Kasnije dolaskom Osmanskoga carstva, turcizmi se šire intenzivnije, a najveću ulogu u širenju turcizama imaju turska vojska i administracija, lokalno muslimansko stanovništvo koje se školovalo u Carigradu te narodne pjesme koje su sadržavale riječi orijentalnog podrijetla (Škaljić 1966: 13). Da su književni autoriteti širili turcizme dokazuje i činjenica kako su ih u osmansko doba franjevci rabili u svojim djelima, što potvrđuje Pranjkovićev opis jezika djela fra Matije Divkovića, gdje spominje kako se rabe orijentalizmi koji su postali uvriježeni u narodnom govoru (Pranjković 2005: 227). Osim toga, u prilog širenju turcizama dolazi i činjenica kako ih književni autoriteti u Bosni prihvaćaju. Primjerice franjevac Grga Matić poistovjećuje turcizme sa začinima u jelu, te tvrdi kako i narod gaji simpatije prema tim riječima (Škaljić 1966: 13). Prema prethodnim rečenicama možemo zaključiti kako orijentalni leksički utjecaj na Andrićeva djela nije slučajna okolnost s obzirom na njegovo postojanje stoljećima u sredini u kojoj Andrić odrasta. Usprkos njegovu značaju postoji i problem u proučavanju turskoga utjecaja na balkanske jezike, a to je činjenica koju navodi Abdulah Škaljić tvrdeći kako je jedan od glavnih problema vezanih za proučavanje turcizama to što djela koja su nastajala do 50-ih godina 20. stoljeća nisu vjerodostojno prikazivala značenja riječi orijentalnoga podrijetla (Škaljić 1966: 7). Povezana se tvrdnja pronalazi i kasnije u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga jezika*, gdje se navodi kako podrijetlo nekih riječi još uvijek nije pouzdano, unatoč aktivnom i predanom znanstvenom istraživanju opće slavenske etimologije (Matasović i sur. 2016: 12). Osim toga, izvor su turcizmima u balkanskim jezicima stari, rumelijski dijalekti turskoga jezika iz 15. stoljeća, koji su još uvijek ostali nedovoljno istraženi (Tomić 2019: 179).

6. Turcizmi u djelu *Na Drini ćuprija* Ive Andrića

Radi lakšega snalaženja među izdvojenim primjerima i veće preglednosti, popis turcizama će se u ovome radu predstaviti u obliku natuknica u rječniku. Leksemi će biti podijeljeni u 9 značenjskih polja. Niže su prikazani odlomci te abecedni popis posuđenica različitih vrsta riječi u sklopu podnaslova. U vezi s tim, bitno je naglasiti kako se u popisu u svim arapskim

etimološkim oblicima u ovome radu rabi latinično pismo s obzirom na to da su tako prikazani i u rječnicima koje uzimamo za izvor, što može biti posljedica toga da se u turskom jeziku arapsko pismo prestalo koristiti već 1929. godine (Gluhak 1993: 83). Sinonimi za turski jezik mogu glasiti *osman(lij)ski* i *anatolijski* (Gluhak 1993: 83). Iz navedenog razloga, u rječnicima se posuđenica, kad se spominje etimologija, mogu pronaći ovakvi izrazi vezani za turski jezik. Primjerice u Skokovu rječniku u kontekstu se turcizma *araba* navodi kako je turcizam osmanlijski (Skok 1971: 52). Osim toga, turcizmi se u djelima mogu rabiti i kao stilotipi, odnosno prema navodu Vrljića leksičke kontekstualno uvjetovane stilske vrijednosti (Vrljić 2002: 276). Ovakva se uporaba turcizama očekuje u djelima poput Andrićeva *Na Drini ćuprija*, gdje u samom naslovu turcizam *ćuprija* asocira na petstoljetnu tursku vladavinu (Vrljić 2002: 285).

6. 1. Turcizmi koji se odnose na terminologiju doma, graditeljstva i geologije

U sklopu ove kategorije, prikazani su turcizmi koji se odnose na terminologiju doma, graditeljstva i geologije. Nije slučajnost činjenica kako postoji popriličan broj ovakvih leksema, s obzirom na sadržaj radnje romana, u čijem je središtu opis povijesnog događaja gradnje staroga mosta u Višegradu. Osim toga postoji i logičan slijed preuzimanja istočnjačkih običaja u gradnji stambenih ili državnih objekata. Tu se uzima u obzir kako unutarjezična zbilja nije jedina meta kulturološkog utjecaja, nego se jednak utjecaj vidi i u drugim područjima, u ovom slučaju u području arhitekture. U ovoj kategoriji nalaze se 44 turcizma:

alvat – 'prostorija u prizemlju starinskih muslimanskih kuća', koja je uglavnom bila namijenjena ženskim osobama za zaštitu od muških pogleda (Nosić 2005: 281). U *Akademijinu rječniku* nalazimo oblik *halvat*, što u prijevodu znači 'mjesto na osami ili na strani', a dolazi od turskoga *chalwat* i može biti u obliku pridjeva imenice npr. *halvat odaja* (Arj 3: 561). Skok navodi samo pridjev *alvatan* u značenju 'prostran', što se sadržajno podudara s navedenom riječi, a izveden je s pomoću općeg pridjevnog sufiksa *-an* od arapskog *ali»at* u prijevodu 'prikladan', a rabi se kad se opisuje haljina koja dobro pristaje (Skok 1971: 30).

ambar – prema Nosićevu rječniku (2005: 35) navodi se kao 'drvena zgrada u koju se spremaju žitarice'. Premda ova riječ ima više značenja, s tim i natuknica u rječniku, u kontekstu romana rabi se ova definicija jer Andrić rabi figuru pjesničkih sinonima u rečenici: „Prođe šapat da je hteo da skoči u mračnu maticu koja je sada tekla peščanom jalijom, upravo nad onim mestom gde su bili njegovi ambari i kačare.” (Andrić 2004: 73). S obzirom na to da su *kačare*, što također znači 'zgrada' i *ambari* pjesnički sinonimi, zaključno je kako se radi o ovoj riječi koja dolazi iz perzijskoga (perz. *anbâr*, *ambâr* ili *hambar*) (ARj 1: 79). Etimološki je perzijski oblik *änbm jamb* u značenju 'šupa', prema Skoku nastao od glagola *änbaštän* ('nagomilati'), a u turskom izgovoru glasi *ambar*, stoga ga je bitno razlikovati od njegova homonima *ambar* ili *amber*, koji prevedeno s arapskoga znači 'jantar' (Skok 1971: 33).

avlija – može označavati 'dvorište ograđeno zidom', 'dvorište seoske kuće gdje borave životinje' ili 'prostor oko zdenca za skupljanje kišnice' (Nosić 2005: 49). *Akademijin rječnik* navodi ovu riječ u značenju 'dvorište', ali i 'ulica' i 'dvor' te grčko podrijetlo *αυλή* (*avli*), koje su Turci preuzeli u svoj jezik u obliku *awly* ili *hawly* te posredovali u hrvatski i druge južnoslavenske jezike, premda se u rječniku navodi kako je početno *h* pogreška (ARj 1: 124). Skok (1971: 78) navodi i oblik koji je nastao metatezom *alvija* te *havlija* i kako ovaj turcizam ima latinsko-grčko podrijetlo, zbog čega etimološka formula u Skoka glasi: tur. *havli* = *avh* < lat. *aula* > gr. *αυλή* (*auli*).

bakren – 'koji je od bakra' (Nosić 2005: 59). Spominje se u *Akademijinu rječniku* i navodi se podrijetlo riječi *bakar* od turskoga *bakyr* (ARj 1: 161). Skok navodi više oblika za ovaj pridjev (*bakaran*, *bakren* i *bakarljiv*), podrijetlom od turskoga *bakır*, što po njegovu navodu znači 'osobina nekalajisana bakarna suda' (Skok 1971:96).

basamak – 'drvena stuba na stubištu unutar kuće ili oko nje' (Nosić 2005: 66). Dolazi od turskoga *basamak*, što u jednini znači 'prečaga u stuba', a u množini 'stube' (ARj 1: 192). Skok ga također navodi kao izvorno turski izraz u značenju 'prečaga u najprostijih stuba', na koju se „nogom staje koralajući“, a u množinskom značenju predstavlja 'stube' ili 'merdevine' (Skok 1971: 115).

bašta – znači 'okućnica s cvijećem, povrćem i voćkama' (Nosić 2005: 68). Dolazi od turskoga *bahča*, s tim da ovisno o području postoje različiti oblici riječi: *bašča*, *bašća*, *bakča* ili *bašta* (ARj 1: 197). Po Skoku je perzijskog podrijetla (perz. *bāgča*, *bāgčavān*) te se navode alternativni oblici poput *basca*, *baca*, *bajča*, *bašća* i *bavča* u značenju 'vrt na zapadu, gradina na istoku', ukazujući na značenjsku ovisnost o geografskom području (Skok 1971: 118).

bedem – 'debeli i visoki zid oko utvrđenoga grada ili kaznionice', može se odnositi i na 'planinski lanac' te u prenesenom značenju na 'zaštitu od loših utjecaja' (Nosić 2005: 74). Na arapskome *beden* znači 'gradski zid', navode se oblici *bedem* i *beden* (ARj 1: 221). Skokov rječnik navodi kako je podrijetlo riječi arapsko, a dolazi od oblika *beden*. (Skok 1971: 31).

bunar – 'iskopana i obzidana duboka jama iz koje se vadi podzemna voda ili slivnica' (Nosić 2005: 102). Dolazi od turskoga *bunar* i znači 'izvor' ili 'studenac', odnosno 'kladenac gdje se voda zahvata ili vuče' (ARj 1: 734). Skok navodi kako je u turskome istopisnica te se definira kao sinonim za 'zdenac' „u istočnim stranama“ (Skok 1971: 236).

čardak – ima više značenja poput 'dvokatna ili trokatna kuća s gornjim katom koji je najčešće isturen i drven', 'velika soba na vrhu takve kuće', 'kula stražara' i 'spremište za kukuruz' (Nosić 2005: 115). *Akademijin rječnik* navodi perzijsko podrijetlo od oblika *čartag* koje prenosi turski u obliku *čardak* (ARj 1: 893). Skok navodi kako oblik dolazi od perzijskoga brojnika *čāhar* ili *čar* ('četiri'), a prelazi u turski u obliku *çardak* te označava 'dio kuće na niskim stupovima' kod jednokatnice, a kod dvokatnice znači 'balkon' ili općenito 'ložnica' (Skok 1971: 296).

čelični – 'koji je od čelika' ili se može u prenesenom značenju rabiti za opis osobe i znači 'čvrst' ili 'otporan' (Nosić 2005: 121) Dolazi od turskoga pridjeva *chalybeius*, no katkad postoji i oblik nepromjenjivoga pridjeva *čelikli* (ARj 1: 927). Skok navodi podrijetlo riječi iz turskoga (tur. *çelik*) te spominje kako je taj oblik potisnuo u zaborav domaće posuđene sinonime na zapadu i ušao u prometni jezik (Skok 1971: 304).

česma – Nosić ovu riječ definira kao 'ograđeni izvor mlaza vode', ili 'slavina na kraju vodovodne cijevi' (Nosić 2005: 124). *Akademijin rječnik* navodi podrijetlo od turskog *češme*, što znači 'vrela' ili 'kladenac', a u narodnom govoru ima značenje jednako 'točak', odnosno 'naprava gdje istječe dovedena voda' (ARj 1: 946). Jednaka značenja nalazimo i u Skokovu rječniku, ali pronalazi se razlika u navodu podrijetla u perzijskome, drukčijem obliku *čāšma*, koji u tuskome glasi *češme*, gdje dolazi do disimilacije u drugom palatalu pa od turskoga oblika nastaje *česma* (Skok 1971: 313).

ćenar – 'rub', 'ivica uz cestu', 'kameni zid od velikih kamenova kojima je obzidan put ili granica grada i pokrajine', a može se odnositi i na 'usku prostirku, vrstu platna s obrubljenim rubovima' ili 'ručnik' (Nosić 2005: 145). Dolazi iz turskoga *kenâr* u prijevodu 'limb' ili 'kraj', može označavati i 'planinsko bilo' (ARj 2: 131). Odnosi se i na 'debeli, potpuno bijeli pamuk, koji se koristio za ukrašavanje platna u tkanju' (Skok 1971: 353).

ćepenak – 'pomična vrata na dućanu s prednje strane u obliku drvenih kapaka' (Nosić 2005: 145). Podrijetlom je iz turskoga (tur. *kepenek*), a postoje i alternativni oblici *ćefenak* i *ćefenjak* (ARj 2: 128). U Skokovu se rječniku navodi kako turski izvorni oblik *kepeng* znači 'unutarnji kapak od prozora', no kao posuđeni oblik rabi se u značenju 'vratašca na dućanu' (Skok 1971: 350).

ćuprija – 'most', a katkad se pogrdno odnosi na 'manji, neugledniji most' (Nosić 2005: 158). Dolazi od turskoga *köprü* ili *kjöprü* (Arj 2: 154). Skok ga navodi kao balkanski turcizam, koji u izvornom glasi *kopru* te kao sinonim za most (Skok 1972: 365).

demir – 'željezo' ili 'željezna šipka kao dio ograde ili pregrade' (Nosić 2005: 170). Dolazi od turskoga *demir*, može se pridijevati imenicama ili biti imenica, ali u tom slučaju radi se o elipsi imenice *pendžer* (ARj 2: 337). Skok navodi kako može biti samo epitet uz *prozor*, odnosno *pendžer* ili u složenici *demirli-trava* ('očobajka') u Nišu, a podrijetlo je tursko u istome obliku (Skok 1971: 391).

direk – 'uspravni drveni stup, greda' (Nosić 2005: 179). Etimološki dolazi od turskoga *direk* i znači 'greda', koja je, kako se navodi po rječnik, „u tle usađena i obrnuta u vis“ (ARj 2: 414). Po Skoku turski *direk* odnosi se na 'kolac' ili 'stup' (Skok 1971: 497–408).

drum – 'cesta' ili 'put' (Knežević, Lukić 2020: 151). Izvorno je grčka riječ *δρόμος* (*dromos*) posredovana turskim, navodi se kao isključivo glavni ili veliki put u *Akademijinu rječniku* (ARj 2: 609). U Skokovu se rječniku ne navodi kao turcizam, nego isključivo grecizam u obliku *drom* te se navodi kako se nalazio i u starocrkvenoslavenskome jeziku (Skok 1971: 442–443). Dolazi od grčkoga *δρόμος* u značenju 'put', a preuzimao se s prefiksom *υπό* (*upo*) u obliku *υπόδρομος* ili kasnijem grčkom *υποδρόμιον* što se preuzima u južnoslavenskim sustavima u obliku *podrum*, dok u novogrčkom glasi *πouδρούμι* (*poudroumi*), a turski jezik također preuzima ovaj izraz u obliku *bodrum*, premda nije posrednik u balkanske jezike, za koje se može pretpostavljati da su ga dobili posredovanjem balkanskog latiniteta (Skok 1971: 443).

han – 'zgrada ili kuća u kojoj se putnici mogu odmoriti, nahraniti i prespavati' ili 'gostionica' (Nosić 2005: 284). Dolazi iz perzijskoga, od oblika *chân*, a često se nalazi i u toponimiji (ARj 3: 565). Skok navodi kako se ovaj leksem pojavljuje u izmijenjenom obliku poput *kam* u narodnim pjesmama, a podrijetlo je perzijsko (tur. *han* ← perz. *bana*) u značenju 'kuća', ili je sinonim za gostionicu (Skok 1971: 654).

japija – polisemičan leksem, no u kontekstu romana znači prema jednom od Nosićevih navedenih značenja (2005: 334) 'drvena građa za gradnju kuća'. Dolazi od turskoga *japu* ili *japy* (ARj 4: 462). U Skokovu rječniku nije u obliku natuknice, no nalazi se kao sinonim za *atuiu*, odnosno 'gredu koja se uzida u zid, od ćerpiča ili kamena pa se samo s jedne strane vidi' (Skok 1971: 75). Nalazi se i kao sinonim za turcizme: *bina* (Skok 1971: 151), *ćeresta* (Skok 1971: 354), *drijevo* (Skok 1971: 438), *dub* (Skok 1971: 450), *lenjam* (Skok 1972: 288), *lijes* (Skok 1972: 298) i *lozu* (Skok 1972: 321).

kapija – 'velika ulazna vrata' (Nosić 2005: 364). Dolazi od turskoga *qapy* (ARj 4: 843). Prema Skoku dolazi od turskoga *kaptu* iz graditeljske terminologije te označava 'velika dvorišna ili gradska vrata', također i 'unutrašnja mala vrata između dvorišta dvaju susjeda', što se veže za oblik *kapi-komšija* istoznačno pojmu najbližeg susjeda (Skok 1972: 41).

kaldrma – 'put popločan neobrađenim kamenjem' (Nosić 2005: 357). Dolazi od turskoga *kaldyrym*, dok se u Dubrovniku govori *kadrma* (ARj 4: 768). Navodi se i kako je turski *kaldırım* izveden od oblika *kaldırmak* u prijevodu 'podići', dok korijen *kal* izvorno znači 'nabujali' (Skok 1972: 20).

karaula – 'granični objekt u kojem borave vojnici koji nadziru granicu' (Nosić 2005: 368). Dolazi od turskih oblika *quaravul*, *garaghul* ili *qaragol* te, premda se nalazi u drugim slavenskim jezicima poput ruskog i bugarskog, nije izvorno slavenska riječ kako bi se pretpostavljalo (ARj 4: 861). Po Skoku turski oblik *karaul* ili *karavul* složenica je riječi *kara* ('crno') i *kol* ('vojska') te se upotrebljava u značenjima 'straža' ili 'noćna straža' (Skok 1972: 50).

karavan-seraj – 'prenočište uz put kojim prolaze karavane' (Nosić 2005: 369). Skok tvrdi kako je za značenje 'zgrada gdje noće karavani' iskvareno navoditi turski oblik *karvanseray* te da je moguća teorija kako nastaje prema talijanskome *carvassaral* (Skok 1972: 55).

kasaba – po denotativnom sadržaju definira se kao 'mali grad', a u konotaciji označava 'zaostalo mjesto' (Nosić 2005: 370), što u ovom slučaju u romanu predstavlja Višegrad. Podrijetlo je oblika arapsko i tursko od oblika *qasaba* (ARj 4: 875). Navodi se kao 'varošica od 5 – 6 tisuća stanovnika', 'trgovište' ili 'naselje ograđeno zidom', a dolazi od turskoga glagola arapskoga podrijetla (tur. *kasaba* ← ar. *qasaba*), što doslovce znači 'sjeći' ili 'rezati', odnosno kao pojava može značiti i 'odsječeno mjesto' (Skok 1972: 55).

konak – može sadržavati više značenja ovisno o kontekstu, neka su 'prenočište', 'boravak na prenočištu', 'kuća uglednika' ili 'dio kuće gdje borave samo muški članovi obitelji' (Nosić 2005: 391). Može se rabiti u metaforičkom značenju 'stan' ili 'gostoljubivost', a znači i 'plaća' te dolazi od turskoga *qonaq* (ARj 5: 259–260). Osim navedenih značenja, Skok navodi *konak* kao 'zgradu za državne urede', a turski oblik *konak* ('nastamba') izveden je s pomoću sufiksa *-ák* od glagola *konmak*, u prijevodu 'nastaniti se' (Skok 1972: 136).

magaza – 'skladište robe' ili 'prodavaonica povezana sa skladištem robe u podrumu' (Nosić 2005: 418). Izvorno dolazi od arapskoga *machzen*, no prelaskom u turski oblik *magaza* dolazi u romanske jezike, primjerice u talijanskome glasi *magazzino* ili u španjolskome *almacen* i *almagacen*, preko romanskih oblika dolazi na južnoslavensko područje (ARj 6: 363). Skok navodi kako na šatrovačkome može biti i 'želudac', a podrijetlo je arapski oblik *mahzan*, koji prelazi u turski *mağaza* (Skok 1972: 352).

mahala – po Nosiću znači 'dio grada ili sela' ili 'ulica u gradu' (Nosić 2005: 418). Dolazi od arapske i turske riječi *maḥalla* u kojoj se glas *h* ne izgovara, a gdjegdje nalazimo i oblik *mahla* (Arj 6: 373). Arapski oblik *mahalla* prvobitno je označavao 'logor', no kasnije poprima značenje 'gradska četvrt' (Skok 1972: 354).

mandal – 'drvena ili željezna šipka koja se stavlja sredinom vrata s unutarnje strane da se ne mogu otvoriti' ili 'drvena greda koja veže donji dio krova s pokrovom' (Nosić 2005: 425). Izvorno je grčka riječ *μάνδαλος* (*mandalos*), a turski oblik glasi *mandal* u značenju 'zasovnica' (ARj 6: 439). Jednaku etimologiju i značenje poput onih u *Akademijinu rječniku* navodi i Skok, kao i alternativan oblik *mandalo* (Skok 1972: 368).

mehana – 'gostionica' ili 'ugostiteljski objekt skromne ponude i usluge' (Nosić 2005: 434). Dolazi iz perzijskoga (tur. ← perz. *mejḫane*), doslovce prevedeno znači 'vinska kuća' s obzirom na to da se radi o složenici sastavnica *mej* ('vino') i *ḫane* ('kuća'), a nalazi se i u oblicima *meana*, *mejana* i *mejhana* (Arj 6: 583). Skok navodi približno jednaku etimološku natuknicu, perzijska složenica *mājhanā* ('vinarnica') nastaje od *maj* ('vino') i *hana* ('kuća') te znači 'krčma' (Skok 1972: 400).

merdevine – 'ljestve, drvene stube' (Nosić 2005: 442). U *Akademijinu rječniku* oblik glasi *merdivene* i podrijetlom dolazi od perzijskih, odnosno turskih istoznačnih oblika: *nerdiven*, *merdiven*, *nerdüban* te *merduban* (Arj 6: 604). Skok navodi i oblike *merdiven* i *merdivene* (Skok 1972: 407).

mermer – 'mramor' (Nosić 2005: 443). Izvorno je grčka riječ *μάρμαρος* (*marmaros*), a posredovan je turskim oblikom *mermer* (Arj 6: 606). U Skokovu se rječniku ovaj oblik nalazi pod natuknicom *mramor* te se tvrdi kako je stari turcizam grčkoga podrijetla, dok drugi sinonimni oblik *mramor* dolazi iz latinskoga jezika (< lat. *marmor*) metatezom likvida, koji je prvobitno glasio na egejskom grčkom *μάρμαρος* (Skok 1972: 462).

mešćema – 'zgrada ili prostorija u kojoj se sudi' (Nosić 2005: 444). Dolazi od turskog, odnosno arapskog oblika *mehćeme* (Arj 6: 615). Skok navodi arapski izvorno *meh keme*, kao i druge oblike u sustavu poput *mećema* (Skok 1972: 415).

musala – 'veći prostor u gradu ili izvan njega gdje muslimani cijeloga naselja skupno klanjaju bajramsku molitvu' (Nosić 2005: 463). U *Akademijinu rječniku* se navodi samo kao ime lokaliteta, etimološki oblik nije prikazan, ali se potvrđuje kako je podrijetlo oblika tursko (ARj 7: 163).

mušebak – 'drvena rešetka na prozorima muslimanskih kuća koja je štitila ženske osobe od pogleda s ulice' (Nosić 2005: 467). Može biti i pridjev, a dolazi od arapskoga ili turskoga *müšebbek* (ARj 7: 168). Dolazi od arapskoga pridjeva *mušebbek*, što u prijevodu doslovce znači 'koji ima rešetku' (Skok 1972: 490).

pazar – 'mjesto u gradu gdje se roba prodaje i kupuje' (Nosić 2005: 508). Dolazi od turskoga *bazar*, osim trga ili tržišta može značiti i 'dar koji se kupi na pazaru' (ARj 9: 718). Za razliku od toga, Skok tvrdi kako turski oblik glasi *pazar*, dok izvorni perzijski glasi *bazar* te kako se može definirati kao 'trg' ili 'sajam' (Skok 1972: 625).

pendžer – znači 'prozor' (Nosić 2005: 511). Dolazi iz perzijskog *penčere* preko turskog *pengere* (ARj 9: 771). Skok navodi kako u perzijskom i turskom oblik glasi *pencere*.

sofa – postoji više značenja, u kontekstu romana rabi u značenju, koje prema Nosiću glasi 'drvena ili kamena klupa pred kućom' (Nosić 2005: 576), što je zaključno uzimajući u obzir Andrićev opis materijala i položaja predmeta: „...Desna terasa, idući iz varoši, zove se sofa (...) a i basamac i sedišta i ograda, sve od istog svetlog kamena...“ (Andrić 2004: 7). Navodi se i kako je riječ podrijetlom arapska u jednakom obliku (ARj 15: 874). Arapsko podrijetlo navodi i Skok u drukčijem izrazu *sufła*, koji tek u turskome posredovanju preuzima oblik *sofa* i definira se kao 'klupa od kamena oko česme, gdje se sjedi i odmara' te u drugom značenju može označavati i lijehu (Skok 1973: 300).

sokak – 'mala uska ulica u gradu' ili 'neugledna ulica' (Nosić 2005: 578). Može označavati i 'prolaz kroz vojsku', tako da junak na konju zajaše te se probija, ili 'put koji ide kroz polja', dolazi od turskoga oblika *sokak* ili *sokaka* (ARj 15: 856–857). Skok tvrdi kako je arapskog podrijetla (tur. *sokak* ← ar. *zekak*) te kako dolazi iz terminologije orijentalnog urbanizma (Skok 1973: 302).

šiše – 'potkrovlje' ili 'strop' (Nosić 2005: 605). Dolazi od turskoga oblika *šiše*, koji se adaptirao deklinaciji na *-e*, *-eta*, a znači 'staklena boca' (ARj 17: 637). U prijevodu tursko *šiše* znači 'boca', ali i drugi je leksem u istom obliku u značenju 'prostor ispod krova u muslimanskim kućama', stoga je značenje kontekstualno (ARj 17: 633). Skok ga navodi u obliku *siše*, što je podrijetlom jednako turskome *şişe*, može označavati i 'staklo od rozolije' (Skok 1973: 396).

tahta – 'daska, široka drvena počivaljka prekrivena ćilimom' (Nosić 2005: 613). U *Akademijinu rječniku* se navodi kako se radi o turskoj riječi te kako se kuće prekrivaju tahtom (ARj 17: 947). Pored 'daska' može značiti i 'željezna ploča' te dolazi od turskoga *tahta* ili *tahtabiti* (Skok 1973: 431).

tahtar – 'kamena kuća pokrivena daskama' (Nosić 2005: 613). Podrijetlo je jednako kao *tahta* od perzijskog *tahte* (*Hrvatski jezični portal*).

tekija – 'zgrada u kojoj derviši obavljaju vjerske obrede, grobnica kojega sveca ili izvor vode' (Nosić 2005: 627). Izvorno je arapska riječ *takija* ('odmaralište'), posredovana turskim oblicima *tekje* i *tekije*, a definira se kao 'izvor ili vrelo', 'zgrada', 'muslimanski samostan derviša' ili 'derviški stan blizu izvora' (ARj 18: 176). Definira se i kao 'bogomolja' i 'stan derviša uz grobove zaslužnih ljudi', a dolazi od turskoga *tekke*, koji je posredovao arapski *teqe* u prijevodu 'oslanjanje' (Skok 1973: 454).

turbe – 'natkrivena grobnica u kojoj je sahranjen za život ugledan musliman' (Nosić 2005: 648). Ne navodi se konkretno etimološko podrijetlo u *Akademijinu rječniku*, no definira se kao 'mala crkva, što Turci obično grade na grobovima svojih svetaca i pobožnih ljudi' (ARj 18: 929). Označava grobnicu ili nadgrobni natpis, nalazi se i u toponimiji, podrijetlo je arapsko (tur. ← ar. *turbe*), što se preuzima u turski u oblicima *türbe* i *türbedar* (Skok 1973: 525).

6. 2. Turcizmi koji se odnose na odjevne predmete ili narodnu nošnju

Širenjem kulturnog utjecaja, dolazi i do širenja folklornih običaja naroda, s obzirom na povezanost dvaju navedenih pojmova. Također, stanovništvo koje mijenja vjersko opredjeljenje može poprimiti i utjecaj na način oblačenja, s obzirom na pravila koja određena vjera diktira. Premda se očekivalo kako će turcizmi sadržajno opisivati isključivo muslimansku nošnju,

zanimljivo je kako je u popis uključena i kršćanska, uglavnom srpska narodna nošnja. Popis uključuje nošnju svih naroda opisanih u djelu, ukupno 26:

ahmedija – 'tanki platneni ovoj oko fesa' ili 'turban' (Nosić 2005: 16) Arapska je izvedenica od osobnoga muslimanskog imena *Ahmed*, a označava 'bijelu čalmu' i može se pronaći u obliku *hamedija* (Skok 1971: 15).

anterije – 'dio odjeće koji se oblači povrh košulje' (Nosić 2005: 37). Dolazi od arapskoga *anteri* i definira se kao 'kratka haljina s rukavima koja se nosi ispod druge' (ARj 1: 91). Definicija u Skoka jednaka je onoj iz *Akademijina rječnika*, a oblik navodno dolazi od turskoga *ameri*, što je u prijevodu 'donje odijelo slično zapadnoj spavaćoj kabanici' (Skok 1971: 46).

bošča – 'četvrtasti rubac, koji na glavi nose udate seljanke', 'stolnjak', 'zavežljaj', 'pregača' ili 'duhan koji se prodavao umotan u svežanj' (Nosić 2005: 96). U *Akademijinu rječniku* značenje se razlikuje, znači 'u što se uvija što' ili 'uvijeno što' te se navodi podrijetlo od turskoga oblika *bogča* (ARj 1: 561). Skok napominje kako može značiti i 'najbolji duhan' te navodi kako turski *bogča* doslovce znači 'paket' (Skok 1971: 193).

čakšire – 'istočnjačke muslimanske hlače od čohe ili domaće vune' (Nosić 2005: 109) Oblik dolazi od turskoga *čakšyr*, a osim toga može značiti i 'količina sukna ili platna koja se upotrebljava za krojenje' (ARj 1: 884). Skok opisuje kako se ukrašavaju gajtanom te se navodi i kao kršćanska i muslimanska nošnja (Skok 1971: 290). U etimološkom smislu turski *çahşir* ili *şakşir* prelazi u novogrčki *το τζαχσίρι* (*to tzachsíri*), dok novonastali ženski rod i pluralia tantum u obliku jezika supstrata nastaju po analogiji s riječima poput *gaće* ili *hlače* (Skok 1971: 290).

čalma – 'platno ovijeno oko fesa ili kojega drugoga glavopokrivala' (Nosić 2005: 111) Navodi se kao 'povez oko glave u Turaka' i etimološko podrijetlo dolazi od turskoga *čalma* (ARj 1: 885). Skok navodi kako je *čalma* skraćeni infinitiv od *čalmak* ('oviti'), zadržao se i u području botanike, gdje *čalmašica* označava *češljugar* (Skok 1971: 291–292).

čizma – u denotativnom značenju koje se rabi u romanu, odnosi se prema Nosiću (2005:131) na 'visoku kožnu obuću'. *Akademijin rječnik* navodi podrijetlo od turske riječi *čizme*, a može i označavati neki grad blizu Carigrada (ARj 2: 52). Skok navodi podrijetlo ovoga naziva za obuću od turskoga glagola *čizmek* u značenju 'vući', preciznije u skraćenom turskom infinitivu *čizme*, a nalazi se pod natuknicom *cizija* (Skok 1971: 331).

čoha – 'vuneno sukno visoke kvalitete' ili 'odjeća sašivena od takvoga sukna' (Nosić 2005: 133). U etimologiji *Akademijina rječnika* navodi se novogrčki oblik *τζόχα* (*txócha*) te turski *čoha* ili *čoka*, a može se nalaziti u oblicima poput *čoa* ili *čova*. (ARj 2: 56). Skok ga navodi samo kao turski *çoha* (Skok 1971: 333).

čohanli – pridjev koji znači 'sašiveno od čohe' (Nosić 2005: 134). *Akademijin rječnik* navodi jednaku informaciju (ARj 2: 56), a Skok samo spominje istoznačnicu, odnosno epitet u obliku *čohali* pod natuknicom *čoha* (Skok 1971: 333).

ćurak – 'krzneni kaput', 'ogrtač od ovčje kože s dlakama' (Nosić 2005: 158). Dolazi od turskoga *kürk* ili *kožuh*, može biti i od lisičje kože (ARj 2: 154). Može se odnositi i na bilo kakav tip zimskoga kaputa, radi se o turskoj riječi *kürk*, odnosno perzijskoj *gurg* kojoj sadržaj može biti 'vuk', ali i 'krzno' (Skok 1971: 365).

dimije – 'vrlo široke ženske hlače', Nosić opisuje kako se oko pojasa vežu gajtanom od svile, vune ili pamuka i nose se iznad gaća umjesto suknje (Nosić 2005: 178). Dolazi od turskoga oblika *dimi*, a u jeziku se pronalazi i oblik *dimlije* (ARj 2: 399). Skok dimije definira kao 'turske široke gaće', turski *dimi* dolazi od grčkoga *δίμυτος* (*dimtos*) od *δι* ('dva') i *μίτος* ('konac'), što zajedno znači 'tkivo od dva konca' (Skok 1971: 405).

džemadan – 'vrsta muškog prsnika, sašivena od kadife i ukrašena srebrom i gajtanima ili putnu kožnu torbu u koje se gornji dio preklapa' (Nosić 2005: 197). Dolazi od arapskoga i turskoga *ġam'edân*, što je u prijevodu 'torba' (ARj 3: 529). Skok navodi definiciju: „prsluk koji se na prsima zatvara, izvezen bućmetom i srmom s metalnim dugmetima“ te perzijsko podrijetlo u obliku složenice od *gama* u prijevodu 'odjeća' ili 'tkanina' i *-dan*, što znači 'spremnik' (Skok 1971: 472).

džep – Nosić (2005: 204) navodi više definicija ovoga leksema, no u kontekstu romana odnosi se na njegovu prvu definiciju: „dio hlača (...) u obliku vrećice u kojem se nose sitnije, osobne stvari“. Arapski izvorni oblik glasi *ġaib*, a turski *ġep* te se navodi kao 'špag' ili 'čpag', što je u ovome slučaju evidentno sinonimska značenja za leksem *džep* jer se u primjerima leksema prikazuje citat „jednu ruku u ġep tura“ te „nakupio žutijeh dukata u ġepove“ (ARj 3: 534). Po Skoku ovaj izraz ima podrijetlo u arapskome (ar. *ġaib*) u značenju 'vrećica' ili 'torba', dok se u turskome preuzima kao *ceb* ili *ceyb*, a može se pronaći i u obliku *žep* (Skok 1971: 472).

džube – 'dugačka muška haljina bez rukava', 'kratki seljački kaput' ili 'mantija muslimanskih svećenika od crne čoh'e' (Nosić 2005: 210). Može se pronaći u oblicima *džup*, *džupa*, *džupet*, a podrijetlo je arapsko (ar. *ġubbet*), a kad prelazi u turski postaje *ġübet* ili *ġüpe* (ARj 3: 540). U Skokovu se rječniku nalazi pod natuknicom *šuba*. Šuba označava 'dugačku žensku haljinu s rukavima od plavetne čoh'e postavljene krznom' i nastala je od arapskoga oblika *ġubba* (Skok 1973: 420). Druge inačice poput turskoga *cube* (*džube*), koje se preko talijanskoga (s nastavkom *-etto* na izvorni oblik) prenose iz srednjovjekovnoga latinskoga (*giuppa* ili *giuppectus*) nazivi su za vrstu unutarnjeg odjela, no Skok tvrdi kako sve značenjske inačice spadaju u jedan sadržaj (Skok 1973: 420).

feredža – 'vrsta ženskoga mantila od crne ili modre čoh'e' (Nosić 2005: 249). Definira se i kao 'gornja haljina u Turaka', 'obična haljina' ili 'kabanica' te dolazi od turskoga oblika *fereġe* (ARj 3: 49). Može se rabiti i pejorativno u značenju 'stara haljina' te Skok navodi podrijetlo od turskoga oblika *ferece* (Skok 1971: 511).

fes – 'kupasta kapa bez oboda, crvene, ljubičaste ili tamno-modre boje' (Nosić 2005: 250). Dolazi iz arapskoga i turskoga *fes* te po *Akademijinu rječniku* crvenu kapu nosi „i naš narod“ (ARj 3: 50). Skok navodi kako turski oblik dolazi od imena glavnog grada Maroka *Fas* (*Fez*), osim toga navodi i dvije definicije za leksem: 'crvena kapa s kitom i bez nje, koju nose sve religije u Bosni, čak i fratri' i 'baréta', odnosno u Čilipima 'ženska kapa' (Skok 1971: 513).

gajtan – 'pamučna ili svilena vrpca kojom se porubljuje ili ukrašava odjeća', 'uže od pamuka' ili 'poduži fitilj za paljenje mina' (Nosić 2005: 259). Izvorni turski oblici ovoga leksema prema *Akademijinu rječniku* glase *qajtan* i *gajtan* (ARj 3: 91). Skok navodi kako je turcizam nepoznatoga podrijetla, a *gaytan* znači 'tkanje za ures haljine' (Skok 1971: 544–545).

hrka – 'gornja haljina prošivena pamukom' (Nosić 2005: 307). Podrijetlom je od arapskoga oblika *hirqua*, a prelazi u turski u obliku *hirka* (Nosić 2005: 307).

jašmak – 'veo od bijeloga muslina kojim muslimanke prekrivaju donji dio lica do očiju ili veliki rubac za glavu' (Nosić 2005: 337). *Akademijin rječnik* navodi kako bi jašmak ponekad spadao i u kršćansku narodnu nošnju te podrijetlo, koje dolazi od turskoga *jašmak* (ARj 4: 487). Skok navodi kako muslimanke nose jašmak samo kad idu u javnost i kako dolazi od oblika *yašmak* iz turskoga jezika (Skok 1971: 761).

jelek – 'odjevni predmet bez rukava' ili 'ženski prsni sa širokim otvorom na prsima' (Nosić 2005: 340). Može opisivati i žensku haljinu, koju nose i muški koji nisu Turci, a oblik dolazi od turskoga *jelek* (ARj 4: 576). Skok ga definira kao 'pamukliju bez rukava' te navodi podrijetlo od turskoga *yelek* (Skok 1971: 771).

kaiš – 'kožni remen' ili 'prstenasti krug od kovine' (Nosić 2005: 353). Može se pronaći u oblicima *kajas* ili *kajasa*, a podrijetlo je od turskoga *kajyş* (ARj 4: 735). Turski oblik *kayış* izvedenica je od korijena *kay-* ('čvrst', 'tvrd' ili 'stijena') sufiksacijom, odnosno pridodavanjem sufiksa *-yü* te osim remena može se rabiti kao oblik koji označava 'kockarsku igru' te 'dasku za građenje lađe' (Skok 1972: 15).

kauka – 'debela, vunena ili pamučna kapa oko koje je omotana uska čalma' (Nosić 2005: 374). Može se odnositi i na 'obrijano mjesto na glavi katoličkih redovnika', te dolazi iz grčkoga jezika, od oblika *χάυχα* (*havha*) (ARj 4: 902). Skok navodi oblik *kauk*, što je po definiciji 'čalma' ili 'derviška kapa', no umjesto grčkoga navodi se tursko podrijetlo *kavuk* (Skok 1972: 65).

kopča – 'naprava koja služi da se njome što pričvrsti' (Nosić 2005: 392). Dolazi od turskoga *qopča*, nalazi se i u oblicima poput *kovča* (ARj 5: 296). Može se pronaći u oblicima *kovča*, *kopče*, *skovče* i metaforički može značiti 'ovca savijenih rogova, tako da liče na kopče' ako je hipokoristik oblika *kovčoroga*, a podrijetlom dolazi od turskoga *kopça*, od korijena *kob-* u značenju 'debeo' ili 'okrugao' (Skok 1972: 146).

minduša – 'naušnica' (Nosić 2005: 440). U *Akademijinu rječniku* nalazi se detaljniji opis značenja 'nakit od srebra ili zlata ili drugoga čega dragocjenog, što se nosi u ušima' te se navodi perzijsko, odnosno tursko podrijetlo od oblika *menguş* (ARj 6: 601). Skok ga navodi u obliku *menđuša*, što je podrijetlom perzijska složenica *mangos*, sastavljena od *man* ('utega') i *gōš* ('uho'), dok u turskome glasi *menguş* (Skok 1972: 405).

mintan – 'kratki kaput s dugim uskim rukavima', 'gornja muška haljina bez rukava' ili 'čohani kratki haljetak' (Nosić 2005: 447). Dolazi od turskog oblika *mintan* te se u *Akademijinu rječniku* navodi kao 'muška i ženska gornja suknena haljina s rukavima u južnoj Srbiji' (ARj 6: 718). Skok navodi kako je tursko *mintan* mađarskoga podrijetla od *mente*, odnosno izvorno talijanskoga oblika *mantello* (Skok 1972: 406).

tozluk – 'suknena dokoljenica', 'dio čakšira ispod koljena' (Nosić 2005: 644). U *Akademijinu rječniku* se navode kao oblik u pluralia tantum *tozluci* ili *tozluke* u istom značenju turskoga podrijetla od oblika *dizlik*, u kojem se uz nastavak *-lik* (*-luk*) nalazi osnova *diz* i znači 'koljeno' (ARj 18: 504). Nastavak je *-luk* podrijetlom turski, ali se može dodavati i na riječi koje nisu nužno turskoga podrijetla, primjerice u romanu leksem *nestašluk*. Skok navodi turski korijen leksema *toz* koji ima nepovezana značenja s njim poput 'prah', 'talog od iskuhane kave', 'sitno istucan šećer' ili 'lijek' te može označavati 'sitan novac' ili 'naknadu za ustupanje dućana', dok sa sufiksom *-luk* u množinskom obliku *tozluke* znači 'gaće', 'dokoljenice' ili 'gamaše' (Skok 1973: 486).

zubun – 'odjevni sukneni predmet koji se oblači na košulju' (Nosić 2005: 686). Navodi se i kao 'vrsta muške ili ženske haljine ili gornje odjeće, koja je u muškaraca kratki kaput ili koporan, a u žena gornja haljina bez rukava' te mogu se pronaći izrazi poput *zabun* ili *zobun* (ARj 23: 142). *Akademijски rječnik* navodi citat u kojem *zobun* dolazi iz ruskoga jezika, oblika *zipun*, što označava 'neki manje ili više krasan ali svakako ukrašen dio odijela', a kasnije se rabi kao naziv za značenje 'grubi seljački kaput navučen na košulju' (ARj 23: 74). Skok ne navodi ovu riječ kao turcizam, nego hrvatsko-srpski izraz: „hrv.-srp. *zubun* ušao je među Slovence: *zabunec*“ te ga navodi pod natuknicom *šuba* u sinonimskom smislu (Skok 1973: 420).

6. 3. Turcizmi koji se odnose na čovjekove osobine, dijelove tijela i zanimanja

Kako se u Andrićevim fabularnim tokovima često opisuje i svakodnevni život „običnih ljudi“, primjetno je kako turske posuđenice, koje se odnose na određena zanimanja u urbanom i seoskom životu Višegrada i okolice, nisu rijetke. Osim toga, često se u stilu vulgarnog govora spominju turcizmi koji se odnose na osobine likova. Takvi su izrazi često i podrugljive prirode, što pomaže u stvaranju humoristična elementa, primjerice turcizmi *balija* i *badavadžija*. U ovu kategoriju se ubrajaju i dijelovi ljudskoga tijela poput *kovrča* (dio kose) te izrazi koji se općenito odnose na čovjeka poput *evlad*. U romanu je zastupljeno 90 ovakvih turcizama:

abadžija – označava obrtnika koji šije i prodaje muška odijela i druge izrađevine od abe, odnosno vunenoga sukna (Nosić 2005: 7). Dolazi od korijena *'aba* što se znači 'grubo sukno' i 'ogrtić od takva sukna', nastaje dodavanjem sufiksa *-džija* i s tim mijenja značenje u 'osobu koja pravi odijela od abe' (Skok 1971: 2).

adžami-oglan – naziv za dječaka zarobljena u novoosvojenoj zemlji i osposobljen za vojničku službu u Turskoj Carevini (Nosić 2005: 11). Sličnog sadržaja u *Akademijinu rječniku* navodi se *agam*, podrijetlom perzijska riječ *'ağem* ili *ağ'am*, koja označava tuđina, odnosno onoga tko nije arapskoga podrijetla, dolazi iz 17. st. kad se umjesto *ğ* pisalo *g* (ARj 1: 37). Skok navodi oblik *azamogljan*, koji dolazi od arapskoga *adžem* i turskoga *oglan* te se navodi kako nije potvrđen u narodnom govoru u ovom obliku, nego kao *džamoglāni*, prvi dio složenice (*Adžem*) znači ime zemlje, odnosno 'Perzija', a drugi dio je turska izvedenica *oglan*, što je zapravo perzijska množina oblika *oglu* ('dijete'), a nalazi se još kao i *ičoglan* (Skok 1971: 79).

aga – ovaj leksem odnosi se na više položaja u hijerarhiji Turske Carevine. Nosić (2005: 14) navodi nekolicinu značenja: 'plemić nižeg ranga', 'počasni naslov zapovjednika plaćeničke vojske' i 'vlastelin, čiju zemlju obrađuju kmetovi'. U *Akademijinu rječniku* etimološko podrijetlo je od turskoga *aga* te se po navodu može odnositi samo na Turke (ARj 1: 34). Kao najstarije značenje Skok navodi 'stariji brat', što je poput leksema *paša*, dok može značiti i 'glavar harema', 'zapovjednik janjičara', 'sabirač poreza', a specifičnu uporabu ima u Kosmetu, gdje znači 'stariji muškarac u zadrugi za mlađe žene' te se za isto mjesto navodi i definicija: „Aga je nepismeni Turčin za razliku od pismenoga, koji se zove efendija“ (Skok 1971: 12).

argat – postoje dvije natuknice u rječniku, no u kontekstu romana gdje se rabi kao subjekt vrijedi Nosićeva definicija (Nosić 2005: 39), koja označava ovaj izraz kao 'nadničara' ili 'onoga koji teško radi'. S druge strane u *Akademijinu rječniku* navodi se samo značenje 'jama na kakovoj zgradi kao puškarnica' i tursko podrijetlo od riječi *ergedal* što znači 'zasjeda' ili 'mjesto zgodno za zasjedu' (ARj 1: 105). Skok navodi moguće etimologijske podatke poput turskoga oblika *ergedal*, što znači jednako kao već navedena značenja ('zasjeda' ili 'mjesto zgodno za zasjedu'),

no navodi Schuchardtovu hipotezu o podrijetlu od sjevernolatinskoga oblika *argata*, za koji navodi latinski prijevod 'annulus crassio', doslovce 'deblji prsten' te argat definira kao jamu na zgradi poput puškarnice (Skok 1971: 51).

ajlukčija – Nosić (2005: 20) navodi dva značenja: 'radnik koji prima stalnu mjesečnu plaću' i 'vojnici koji za plaću služe u vojsci'. *Akademijin rječnik* navodi podrijetlo od turskoga *ajlykçi* te jednake definicije poput Nosićevih (ARj 1: 43). Skok navodi kako može označavati i činovnika te kako dolazi od turskoga *aylıkçi* (Skok 1971: 17).

askerski – 'koji se odnosi na askera (vojnika)', (Nosić 2005: 43). Skok navodi oblik *asker*, podrijetlom od latinskoga oblika *exercitus*, koji posredovanjem arapskoga (ar. *askār*) dolazi u turski u obliku *asker* (Skok 1971: 66).

aščija – 'kuhar koji kuha orijentalna jela i prodaje ih' (Nosić 2005: 44). Dolazi od turskoga *aşçı* u prijevodu 'kuhar' (ARj 1: 117). U mjestu Čilipi kod Dubrovnika zabilježen je i oblik *arčija* kao 'upravitelj kuhinje kod svadbe', a kao oblik je turska izvedenica na *-ci* od *as* ('juha'), a u vulgarnom izgovoru glasi *aha* (Skok 1971: 69).

ašik – prema Nosiću (2005: 45) 'ljubav' ili 'ljubavnik', a u drugoj natuknici se odnosi na zaljubljenu osobu. *Akademijin rječnik* navodi značenja 'dragi', 'uljubljen' i 'amore captus' ('zarobljen ljubavlju') te arapsko podrijetlo od oblika *āšyk* (ARj 1: 117). Jednak izvorni oblik i značenja navodi i Skok (Skok 1971: 69).

badavadžija – izvedeno od *badava* dodavanjem turskoga sufiksa *-džija*, te označava čovjeka besposlicu ili po drugoj definiciji navodi se na latinskome 'qui omnia vult sibi gratis dari' u prijevodu 'koji želi da mu se sve besplatno daje' (ARj 1: 146). Skok također navodi ovu riječ kao 'besposlica' pod natuknicom *badava* (Skok 1971: 87).

balija – 'islamizirani seljak vlaškoga podrijetla', a danas se ovaj izraz rabi kao pogrdan naziv za muslimana (Nosić 2005: 61). Osim toga, može značiti i 'Turčin' u pejorativnome smislu (ARj 1: 164–165). Skok navodi kako se radi o kraćenju riječi *kasabalija* (Skok 1972: 55).

bašibozuk – 'demobilizirani vojnici koji se je odao pljački', 'vojnici odmetnici' ili 'pripadnici odmetničke, naoružane vojničke skupine' (Nosić 2005: 69). Skok navodi različita značenja poput 'neredovna vojska', 'dobrovoljci', ili pogrdno 'turska vojska', a govori se o turskoj novijoj posuđenici *başibozuk*, koja je složena sastavnica *baş* ('glava') i *bozuk* ('pokvaren') (Skok 1971: 118).

beg – 'plemićka titula u bivšoj turskoj državi koja se dobivala na osnovi velikoga imanja ili vojnoga uspjeha', može označavati i gospodina ili plemića (Nosić 2005: 75). Dolazi od turskoga *beg*, što se ponekad odnosi na sultana ili turskoga gospodina, a rjeđe se upotrebljavalo u općenitom značenju 'gospodin' (ARj 1: 224). Osim toga metaforično znači 'oplemenje', Skok navodi još kako u Dalmaciji žene svoje supružnike nazivaju begovima te kako općenito u Hrvatskoj stoji i za mladoženju, a u balkanske jezike ulazi na dva načina: mlađi od turskoga *bey* i stariji od turskoga *bek* (Skok 1971: 132).

begovski – 'koji se odnosi na bega' ili 'na način poput bega' (Nosić 2005: 77) Označava i ono što pripada bilo kojemu begu (ARj 1: 226). Skok ga samo spominje kao jedan od mogućih oblika, preciznije izvedenica leksema *beg* (Skok 1971: 132).

bekrija – 'čovjek koji u krčmi pije, lumpuje i provodi noći do jutra' (Nosić 2005: 80). Dolazi od turskoga *bekri* (ARj 1: 228). Jednak turski oblik navodi i Skok (1971: 135).

berberin – 'brijač' ili 'obrezivač' (Nosić 2005: 84). Dolazi od turskoga oblika *berber*, koji je posredovao od talijanskoga oblika *barbiere*, a može se pojaviti u obliku bez sufiksa *-in* (ARj 1: 235). Skok tvrdi kako turcizam dolazi od perzijskoga *barbar* preko turskoga *berber* (Skok 1971: 111).

bijuzur– 'nespokojan', 'bez mira', 'ometen' (Nosić 2005: 89). Abdulah Škaljić u svom rječniku nadodaje ovaj izraz, koji u prijevodu znači 'uznemiren', 'bez udobnosti', a dolazi od turske složenice *bihuzur* od perzijske sastavnice *bi* ('bez') i arapske *hudur* ('mir') (Škaljić 1957: 105).

bostandžija – 'vrtlar koji uzgaja bostane' ili 'pripadnik janjičarskoga reda koji se bavio carskim vrtovima u kojima se uzgajalo za sultanov dvor' (Nosić 2005: 95). *Akademijin rječnik* pod natuknicom *bostangija* navodi jednaka dva značenja te podrijetlo od turskoga *bostangy* (ARj 1: 560). Skok se ne osvrće posebno na ovaj oblik, nego ga navodi kao jednu od izvedenica oblika *bostan* (Skok 1971: 191).

čengija – 'kavanska igračica i pjevačica narodnih pjesama' (Nosić 2005: 122) Dolazi od turskoga *čengi* i navode se poredbeni frazeološki izrazi poput „gore joj oči kao u čengije“ ili „užegla oči kao čengija“ (ARj 1: 938). Skok navodi kako dolazi od turskoga *çengi*, a pejorativno se rabilo i u značenju 'rospija' ili 'kurva', dok *čengijati* u Sarajevu znači 'šaliti se' (Skok 1971: 307).

čivčija – 'orač', 'seljak bezemljaš koji živi na čitluku tj. aginskoj ili begovskoj zemlji', ili 'manji posjednik koji od veleposjednika uzima u zakup selo s kmetovima' (Nosić 2005: 126). Može se rabiti i kao *čifčija* i *čipčija*, a nosi tursko podrijetlo od riječi *čiftçi* (ARj 2: 22). Osnova leksema dolazi od turskoga *çift*, koje nastaje od perzijskoga *juft*, izvorno iranskoga *yuxta* što znači 'upregnut', a konačni oblik nastaje dodavanjem sufiksa *-čija* odnosno *ci* u turskome (Skok 1971: 322).

ćosav – 'čovjek bez dlaka po bradi ili ispod nosa' (Nosić 2005: 154). U *Akademijinu rječniku* *ćosa* se spominje u jednakome značenju s podrijetlom iz turskoga *köse* (ARj 2: 142) Nastaje od pridjeva *ćosa* sufiksacijom, perzijskoga je podrijetla, no u istom obliku *köse* ili *kjöse* ga usvaja i turski (Skok 1972: 361).

delija –sadrži više značenja, Nosić (2005: 169) navodi sljedeća: 'pripadnik posebnoga roda turske konjice', 'lako naoružani turski vojnik zadužen za sigurnost sultana ili drugoga veličanstva', 'junak', 'tjelesno razvijen muškarac' ili 'čovjek koji bezbrižno provodi život i dangubi'. U *Akademijinu rječniku* spominje se i kao 'pripadnik čete kojoj se četovođa zove delibašy', a dolazi od turskoga *deli*, osim toga znači i 'hrabar' ili 'mahnit' (ARj 2: 335). Skok navodi kako oblik može značiti 'lako naoružan konjanik' ili 'vezirov vojnik' te podrijetlo od arapskoga *delil* ('lud'), što turski posuđuje i reducira u oblik *deli* (Skok 1971: 390).

derviš – može se odnositi na 'pobožnog, starijeg muslimana skromna ponašanja' ili 'siromašna muslimanskoga svećenika (pripadnika derviškog reda) koji prakticira vjerski obred s elementima plesa i misticizma' (Nosić 2005: 173). Dolazi od perzijskoga oblika *derviš* te se navodi i kao tursko muško ime i prezime (Arj 2: 344). Skok navodi značenje 'muslimanski redovnik poput fratra' i perzijski oblik *dervēš* ('prosjak'), koji se preuzima u narodni turski jezik u obliku *derviş* (Skok 1971: 393).

divanija – postoje dva izraza jednakoga oblika, no u kontekstu djela odnosi se po Nosiću (2005: 181) slaboumna čovjeka. *Akademijin rječnik* navodi sinonimsko značenje 'suludak' te podrijetlo od perzijskoga *dīvāne* (ARj 2: 419). Znači 'suludak', odnosno prema Skokovu navodu „pomalo nepametna, pomalo divalja“, što je oblikom od perzijskoga pridjeva *dēvāna*, koji prelazi u turski *divane* u prijevodu 'lud' ili 'budala' (Skok 1971: 409).

dunder – 'drvodjelja', 'tesar' i 'graditelj drvenih objekata' (Nosić 2005: 190). Dolazi preko perzijskoga (perz. *dūlger*) u turski *dūlger* ili *dürger* (ARj 2: 888). Skok navodi oblik *dimđer(in)* u jednakom kontekstu (Skok 1971: 458). Perzijska je složenica *dūlger* sastavljena od *duruk* i *k'ār* ('činitelj') te prelazi u turske oblike *dūlger* i *dürger*, a znači 'radnik sitnim drvetom' (Skok 1971: 458).

dušmanin – 'ljuti protivnik', 'neprijatelj' ili 'zlotvor' (Nosić 2005: 193). Dolazi iz perzijskoga *dušmen* preko turskoga, skoro jednaka oblika *düşmen* (ARj 2: 905). Skok u etimologiji navodi perzijsku složenicu *dušmān* od sastavnica *duš* ('zao') i *mantis* ('misli'), a oblik *duš-manah* se odnosi na čovjeka iskvarenih, neprijateljski nastrojenih namjera (Skok 1971: 462).

dželat – 'krvnik', 'izvršitelj smrtne kazne' (Knežević, Lukić 2020: 160). Podrijetlo je arapsko te tursko od oblika *ğellâd* (ARj 3: 532). Skok navodi jednako arapsko podrijetlo iz turske sudske terminologije *ğellad*, koje definira kao „osobu koja bičem šiba ili vješa“ (Skok 1971: 471).

đuturum – 'čovjek koji je oslabio', 'nesposoban za rad' ili 'paraliziran' (Nosić 2005: 226). Navodi se kako je ovaj izraz specifičan za Hercegovinu te dolazi od turskoga *kütürüm* (ARj 3: 17). Skok navodi tri turska izvorna oblika *hötrüm*, *kötürüm* i *kütürüm*, koja su u odnosu sinonimije (Skok 1971: 484).

đuvegija – 'zaručnik', 'mladoženja' ili 'tek oženjeni muškarac' (Nosić 2005: 226). U turskome su dva izvorna oblika *göjegü* i *güvegi* (ARj 3: 17). Skok također spominje dva izvorna oblika koja glase jednako kao u *Akademijinu rječniku* s istim značenjem (Skok 1971: 484).

esnaflija – 'obrtnik', 'cijenjen majstor' (Nosić 2005: 240). U *Akademijinu rječniku* osnova ove riječi (*esnaf*) navodi se u značenju na latinskome kao 'corpus', u prijevodu 'tijelo' te 'collegium', u prijevodu 'društvo' ili 'zajednica' (ARj 3: 32). Skok navodi kako turski *esnaf* dolazi od arapskog množinskog oblika *asnā* od jednine *sanf* ('vrsta') te premda se ne navodi izravno oblik *esnaflija*, spominje se izraz *esnaf čovjek*, što u Kosmetu označava poštena čovjeka (Skok 1971: 495).

evlad – 'djeca' ili 'potomstvo' (Nosić 2005: 242). Izvorni oblik je arapski *walad*, koji preuzima turski i preoblikuje u *evlad* (ARj 3: 35). Dolazi od arapskoga množinskoga oblika *aulad* (u jednini glasi *walad*) i prelazi u turski kao *evlad*, dok jednina glasi *veled* i ovisno o broju znači 'djeca' odnosno 'porod' (Skok 1971: 498).

fukara – 'siromah', 'siromašno stanovništvo' ili u prenesenom značenju 'propalica' i 'bijednik' (Nosić 2005: 255). Dolazi od arapskoga *faqir*, što kasnije u turskom glasi *fıqara*, u prijevodu 'siromah' (ARj 3: 77). U arapskom množinski oblik koji prelazi u turski glasi *fukara*, no u jednini glasi *fakir* pa se u tom obliku nalazi u drugim europskim jezicima (Skok 1971: 535).

hadžinica – 'muslimanka koja je obavila hadž' ili 'hadžijina žena' (Nosić 2005: 249). Izvedenica je leksema *hadžija*, koji dolazi od turskoga oblika *hâgî* (ARj 3: 545). Skok navodi samo značenje 'žena hadžijina' te tvrdi kako dolazi od arapskoga produženoga oblika leksema *hağğ*, koji glasi *hağği* i znači 'hodočasnik' (Skok 1971: 646–647).

hafis – 'musliman koji zna napamet cijeli Kur'an', 'titula učenjaka ili mudar čovjek' (Nosić 2005: 271). Osim toga značenja, može se odnositi i na čuvara. Podrijetlo je izvorno arapsko (ar. *ḥâfiz*) pa leksem prelazi u turski u obliku *hafız* (ARj 3: 545). Po Skoku definicija glasi: „koji je na izust izučio cijeli kuran“, a turcizam je arapskog podrijetla od oblika *hafız* (Skok 1971: 647).

hamal – 'čovjek koji zarađuje za život nošenjem tereta', odnosno 'nosač' (Nosić 2005: 282). Dolazi od arapskoga i turskoga *ḥammâl* (ARj 3: 564). Znači 'nosač' ili 'trbonoša', izvorno je arapski oblik *kâmmal* u značenju 'idem' od glagola *kamila* što znači 'nositi' te isti korijen ima *hamajlija* (Skok 1971: 653).

hanuma – 'bračna družica', 'gospodarica', 'domaćica' ili 'ugledna gospođa' (Nosić 2005: 286). Isključivo se odnosi na Turkinje i dolazi od turskoga oblika *hanym* (ARj 3: 566). Spominje se kako su ovaj izraz proširili Avari, odnosno kako na balkansko područje dolazi prije vladavine Osmanskoga carstva (Škaljić 1966: 11).

hodža – 'muslimanski svećenik', 'profesor u medresi', no može se odnositi i na vjeroučiteljicu ili vjerski obrazovanu muslimanku (Nosić 2005: 305). Dolazi iz perzijskoga *châge*, što se glasovnim promjenama turskome prilagođava oblikom *hoğa* (ARj 3: 647). Skok navodi drukčiju etimologiju leksema, prvotno perzijskoga *hâwaga*, koji postaje *hađe* te prelazi u arapski gdje oblik *hazuağa* znači 'gospodin', 'trgovac' ili 'Europejac', što postaje izmijenjeno prema turskome *koca* u značenju 'starac' ili 'učitelj', od korijena *koç* u prijevodu 'osoba koja je jaka, moćna i velika' (Skok 1971: 677).

janjičarski – 'poput janjičara' ili 'koji se odnosi na janjičara' (Nosić 2005: 334). Može biti i pridjev koji označava pripadnost objekta ili subjekta janjičarima. Preuzima se od turskoga *jenji çeri*, što u prijevodu znači 'nova vojska', a pridjev se *nova* nalazi tu s obzirom na to da se odnosi na otetu kršćansku djecu u vrijeme Osmanskoga carstva, kasnije iskorištene za vojsku (ARj 4: 458). Skok ga navodi kao pridjev pod natuknicom leksema *janičar* od kojeg se izvodi te navodi kako se ovaj oblik s dentalnim nazalom nije uvriježio, za razliku od oblika s palatalnim *nj* koji bolje odgovara turskome napola palataliziranome glasu u obliku *janjičar* (Skok 1972: 753). Osim 'vojnik', navodi se i metaforično značenje 'nasilnik' ili može značiti 'bjeloglavi jastreb', nastaje slaganjem pridjeva *yeni* ('nova') i imenice *çeri* ('vojska') te su obe sastavnice izvorno turske (Skok 1972: 753).

jaramaz – 'nevaljalac', 'nepristojan', ili u prenesenom značenju 'zlikovac' ili 'mangup' (Nosić 2005: 335). U turskom je jednak oblik *jaramaz* (ARj 4: 467), dok Skok navodi slično turski *yaramaz* (Skok 1973: 758).

jatak – 'osoba koja skriva hajduke ili počinitelje krivičnoga djela i osigurava hranu i podatke o progoniteljima' (Nosić 2005: 227). Može označavati i mjesto gdje se skrivaju hajduci ili lopovi, a dolazi od turskoga *jatak* (ARj 4: 488). Sličan oblik *yatak* navodi Skok u značenju 'krevet', kao izvedenicu od *yatmak* (Skok 1971: 762).

jogunica – 'svoje glava', 'neposlušna', odnosi se uglavnom na žensku osobu (Nosić 2005: 342). Dolazi od turskoga *joghun*, što prevedeno doslovce znači 'debeo', 'gust' ili 'nezgrapan' (ARj 4: 654). Skok za *jogun* navodi značenje 'koji neće tuđoj volji da se pokori' te kako izvorno na turskome glasi *yoğun* (Skok 1971: 782).

kadija – 'šerijatski sudac' ili 'sudac uopće' (Nosić 2005: 349). Izvorno je arapski leksem *qadi*, a u turskome se mijenja u *qadi* (ARj 4: 728). Skok navodi drukčije podrijetlo, arapsko *kadi* ili *kadiju 'l'askar* (Skok 1972: 13).

kafedžija – 'osoba koja pije puno kave', 'vlasnik kavane' ili 'ugostiteljski radnik u kavani' (Nosić 2005: 376). *Akademijin rječnik* navodi definiciju: „čovjek koji peče kafu, pa bilo po svojem zanatu (u kafani) ili kao sluga (u turskoga gospodara)“ te tursko podrijetlo u obliku *qahveği* (ARj 4: 733). Ovaj leksem Skok navodi pod natuknicom *kahva* i značenje 'koji kuha i prodaje kavu' (Skok 1972: 14).

kalauz – 'vodič na putovanju po nepoznatom kraju' (Nosić 2005: 357). Turski oblik je *kylaghyz* ili *kulavuz*, koji može značiti i 'vojvoda', 'pilot', 'kapetan za kormilom na brodu' ili 'osoba koja trguje za drugoga i kupuje svinje' (ARj 4: 767). Skok navodi kako turski oblik glasi *kilavuz* u značenju 'vodič' ili 'pilot' (Skok 1972: 19).

kalfa – 'obrtnički ili trgovački pomoćnik', 'pomoćnik majstora ili hodže' (Nosić 2005: 358). Dolazi od arapske riječi *chalife* ('zamjenik'), a turski oblik je *qalfa* (Arj 4: 771). Skok navodi etimologiju leksema koji dolazi od arapskoga *halīfa* ('nasljednik' ili 'zamjenik') i prelazi u turski oblik *kalfa* (Skok 1972: 21).

kapudan-paša – 'najviši čin u bivšoj turskoj mornarici', 'ministar mornarice' (Nosić 2005: 364). Dolazi od turskoga *kaptan-paşa*, što je zapravo složenica turske sastavnice *paşa* ('paša') i talijanske *capitano*, koja znači 'kapetan' (Nosić 2005: 364).

kasablija – doslovce označava osobu koja živi u kasabi ('manjoj sredini'), a u prenesenom značenju malograđanina (Nosić 2005: 371). Nastaje dodavanjem turskoga sufiksa *-li* na tursku imenicu *kasaba*. U Skoka oblik glasi *kasabalija*, od čega ispuštanjem glasova nastaje pejorativno *balija* (Skok 1972: 55). Kad je riječ koja završava na turski nastavak *-li* pridjev zadržava se u izvornome obliku, no kada se radi o imenici kao što je ovaj leksem, dobiva dočetak *-ja*, što tvori od nesklonjivog sklonjivi oblik (Esih 1942: 5).

kaurski – 'onaj koji se odnosi na kaura tj. nemuslimana, uglavnom Kršćanina' (Nosić 2005: 374–375). Također je i 'ono što pripada kaurima', a kako se u *Akademijinu rječniku* navodi i u drugom obliku *đaur* znači 'nevjernik', što je nadimak kojim su Turci zvali Kršćane, a izvorno je iz arapskoga (tur. *gâver*, *gjaur* ← ar. *kâfir*) (ARj 3: 958). Skok jednako tvrdi kako leksem označava nevjernika ili se rabi kao pejorativni muslimanski naziv za kršćane uopće, a za arapski *kâfir* navodi kako je particip prezenta aktivnog od *kafara* ('negirati' ili 'biti nevjernik'), što u turskome postaje *kyâfir* i miješa se s perzijskim *gâbr* pa nastaje oblik *gyâver* iz kojega kao konačni oblik proizlazi *gyaur* (Skok 1971: 65). Glas *k* nastao je od turskog narodnog *gy*, što mijenja posljednji oblik *gyaur* u *kaur* (Skok 1971: 65).

kiridžijski – 'onaj koji se odnosi na kiridžiju' ili 'koji za plaću prevozi robu' (Nosić 2005: 386). Može označavati i pripadnost kiridžijama, a u *Akademijinu rječniku* znači 'čovjek koji daje u najam, pod zakup svoje konje', a zanimljivo je kako u turskome nema leksema u ovome obliku, nego se preuzeo oblik *kirija* od turskoga *kira*, koji je izvorno nastao od arapskoga *kira* ('najam' ili 'zakup') nadodavanjem sufiksa *-dži(ja)* (Arj 5: 18). U Skokovu rječniku ne nalazimo ovaj oblik pridjeva, no nalaze se sinonimski pridjevi *kiridžinski*, *kirtdžijski* i *kirijāškī* pod natuknicom *kirija* (ar. *kirā*, 'najam' < *kara* 'najmiti') (Skok 1972: 83).

komšija – 'susjed' (Nosić 2005: 391). U *Akademijinu rječniku* sinonimski oblik je *konšija* u prijevodu 'susjed' te dolazi od turskoga *qonšu* ili *qomšu* (Arj 5: 275). Od osnove glagola *konuş-mak* ('naći susjeda', 'napraviti prijateljstvo') u turskome nastaje riječ *konšija* ili *komšija* dodavanjem sufiksa *-şu* (Skok 1972: 137).

kovrdža – 'uvijeni pramen kose' ili 'uvojak' (Nosić 2005: 395). Pretpostavlja se da osnova *kovrk* dolazi od turskoga *qyvyrgyq*, a leksem znači 'uvojak' ili 'zavojak' (Arj 5: 413). Skok uz navedeno, tvrdi i da znači 'znak patka', odnosno 'zakovršano pero u repu patkovu', navodi i izvore prema kojima je *ko-* u *kovrčiti* prefiks kao u leksemu *košuta*, a osnova **vrk-* može se porediti s perzijskim *warkocz* i s *vrkoč* (Skok 1972: 172–173).

mamuran – 'koji je loša raspoloženja nakon probdjevne noći' ili 'mutan u glavi nakon pretjeranog pijenja alkohola i neprospavane noći' (Nosić 2005: 424–425). Po *Akademijinu rječniku* označava osobu koja se još nije „rastrijeznila“ nakon pijanstva, dolazi od arapskoga i turskoga oblika *machmur* (Arj 6: 435). Osim navedenih značenja, Skok nudi definiciju 'vremenom porušen, u ruini' i činjenicu da je turcizam arapskoga podrijetla (ar. *mahmur*), što je izvorno oblik participia preterita u pasivu riječi koja označava vino *hamr* (Skok 1972: 367).

meraklija – 'čovjek koji se odaje meraku (užitku)', 'čovjek koji strasno uživa u nečemu', 'ljubitelj užitaka' (Nosić 2005: 441). Dolazi od turske osnove *merak* ('briga', 'strast' ili 'želja') te turskog nastavka *-lija* (ARj 6: 604). Skok navodi podrijetlo imenice od oblika turskoga nepromjenjivog pridjeva *merakli*, koji se odnosi na sve rodove i znači 'ljubitelj nečega' (Skok 1972: 406–407).

mubašir – 'glasnik', 'povjerenik', 'nadzirač' ili 'sudski izvršitelj' (Nosić 2005: 451). U prijevodu s turskoga, odnosno arapskoga *mübaşir* znači 'poslanik' (ARj 7: 105). Može se pronaći i u obliku *bumbaşir*, a etimološki je slijed jednak i u Skoka (tur. *mübaşir* ← ar. *mübaşir*) (Skok 1972: 473).

muderis – 'nastavnik koji predaje u medresi', 'veliki priznati stručnjak' (Nosić 2005: 451). Skok navodi oblik *muderiz*, a za podrijetlo kako nastaje od arapskoga *müderis* (Skok 1972: 475).

muhadžir – 'iseljenik', 'doseljenik' ili 'musliman koji se iz nemuslimanske zemlje preselio u muslimansku' (Nosić 2005: 452). Skok ga opisuje kao muslimana koji iz Bosne u vrijeme osmanske okupacije seli u Tursku, ili iz bilo koje kršćanske zemlje, a oblik je podrijetlom od arapskoga *mühağir* (Skok 1972: 477).

muktar – 'starješina gradske mahale', 'seoski starješina', 'načelnik' ili 'upravni činovnik' (Nosić 2005: 457). Dolazi od turskoga ili arapskoga *muxtar* u prijevodu 'izabrani' (ARj 7: 145). Skok ga navodi kao sinonim za *kodžu*, odnosno seoskoga kneza ili noćobdiju (Skok 1972: 119).

mulazim – 'zamjenik', 'pomoćnik' ili 'poručnik u vojsci' (Nosić 2005: 459). Odnosi se i na zamjenika u državnoj službi te dolazi od arapskoga ili turskoga oblika *mülazem* (ARj 7: 147). Skok ga definira kao 'pristav' ili 'potporučnik', a podrijetlom je arapski oblik *mülazem* (Skok 1972: 480).

munafik – 'čovjek koji je prividno primio islam radi neke koristi', 'licemjer', 'splektar' te 'sijač nesloge i razdora' (Nosić 2005: 460). Skok navodi značenja 'protivnik' ili 'licemjer' i podrijetlo od arapskoga *munafik*, doslovce 'dvoličan' (Skok 1972: 481).

murtatin – 'izdajica', 'odmetnik' ili 'otpadnik od vjere i naroda', rabio se kao naziv za poturice (Nosić 2005: 462). Dolazi od arapskoga i turskoga izraza *murtad* (ARj 7: 161). Na arapskome *murtadd* znači '(onaj) koji je napustio islam' (Skok 1972: 486).

mutevelija – 'upravitelj vakufa' (Nosić 2005: 468). U *Akademijinu rječniku* podudarno se spominje samo muslimansko prezime *Mutevelić*, koje je nastalo od turskoga *mutevelli*, u prijevodu 'poglavar' (ARj 7: 179).

paša – 'čin i titula visokih vojnih zapovjednika u carskoj turskoj vojsci', 'plemićka titula visokih dostojanstvenika', ili 'titula guvernera pokrajine' (Nosić 2005: 507). U *Akademijinu rječniku* navodi se turski oblik *paša* i značenje 'turski velikaš građanskoga i vojničkoga reda' (ARj 9: 691). Turski *paša* nastaje od složenice *baş a'a*, što znači 'stariji brat', prvobitno je imalo značenje 'ekscelencija' za generale i civilne funkcionare te u početku povijesti Osmanskoga carstva označavao je titulu koju su dobivali ljudi koji bi se istakli u određenom području djelovanja (Skok 1971: 617).

perčin – 'pramen kose na čelu', 'pramen na zatiljku kod muškaraca i konja' ili 'list luka' (Nosić 2005: 512). Dolazi iz perzijskoga, odnosno turskoga u obliku *perčem* i navodi se kao 'kurjuk', 'kosa' ili 'konjska griva' (ARj 9: 781). Skok ga definira kao *cof*, odnosno 'istaknutiji, uzdignutiji dio kose na glavi', 'kiku ili dio kose vezan ili spleten tako da pada ili strši' ili 'kurjuk' ('rep'), a dolazi od perzijskoga *parčām* ('pramen') u turski *per cem* (Skok 1973: 638).

pretrglija – u *Akademijinu rječniku* navodi se kao 'čovjek koji pretrguje' (ARj 11: 763) te kako glagol *pretrgnuti* ili imenica *pretrguje* nisu turske, premda sam sufiks jest. Skok tvrdi jednako i tu riječ u njegovu rječniku pronalazimo pod natuknicom *trg*, podrijetlom od praslavenskoga **twg*, što označava robu koja se trguje ili mjesto, dok za *pretrga* navodi značenje 'trgovčić', odnosno konciznije 'koji preprodaje robu', a *pretrglija* (s turskim nastavkom *-li*) znači 'prekupac' (Skok 1971: 498–499).

rahmetli – 'pokojni' ili 'umrli' (Nosić 2005: 527). U *Akademijinu rječniku* se navodi kao turski pridjev u istom značenjskom kontekstu, a osnova arapskoga podrijetla *rahmet* nalazi se u perzijskom i turskom jeziku i znači 'milost' (ARj 12: 950). Jednako podrijetlo navodi i Skok te napominje kako se rabi kao pridjev uz osobno ime (Skok 1973: 100).

raja – 'pastiri', 'radni sloj stanovništva', 'obični ljudi' ili pogrđni naziv za nemuslimanske podanike u bivšoj carevini (Nosić 2005: 528). Dolazi od arapskoga i turskoga *ra'ja*, što znači 'stado' (ARj 12: 958). Leksem označava kolektiv podanika, sirotinje ili nemuslimana koji plaćaju porez, dolazi od arapskog množinskog oblika *ra'aja*, a u jednini glasi *ra'ijje*, što po Skoku znači 'žitelj jednog vladaoča koji plaća porez' (Skok 1973: 101).

rajinski – 'koji se odnosi na raju' (Nosić 2005: 528). Skok navodi pridjev *rajski*, koji se također, protivno mogućoj pretpostavci o povezanosti s leksemom *raj*, odnosi na raju (Skok 1973: 101).

sahibija – 'naziv za muslimana u početku širenja islama, bogata čovjeka, domaćina ili zaštitnika' (Nosić 2005: 546). Dolazi od arapskoga *sahib*, nalazi se često i u oblicima *sajibija* ili *saibija*, postoji frazem „biti sahibija riječi“ što znači 'održati riječ ili obećanje' (ARj 14: 492–493). Skok tvrdi kako se izvorni arapski oblik *sahib* u turskome preuzeo u obliku *sahip* (Skok 1973: 187).

sajdžijski – ne pronalazi se definicija u rječniku, Nosić (2005: 545) navodi značenje leksema *sajdžija* ('urar'), riječ je o individualnoj tvorbi pridjeva, s obzirom na to da je u kontekstu prodavača u trgovini satova, što je vidljivo u djelu: „Cveher (je otvorio) juvelirsku i sajdžijsku

radnju“ (Andrić 2004: 181). Skok također navodi samo leksem *sajdžija* u kontekstu urarske radnje ili urarove žene, te navodi kako nastaje dodavanjem turskoga sufiksa *-džija* na *saat* (Skok 1973: 180).

sakat – 'onaj kojemu nedostaje dio tijela', 'invalid' (Nosić 2005: 547). Dolazi od arapske imenice *sakkat*, koja znači 'onaj dio nečega, što je propao te nije više za službu ili korist' (ARj 14: 514). Skok navodi kako dolazi izravno od turske istopisnice *sakat* te kako je jedini pridjev koji se mijenja u hrvatskome s obzirom na to da se po analogiji prilagodio drugim pridjevskim izvedenicama koje završavaju na *-at* (Skok 1973: 190).

seiz – 'konjušar' (Nosić 2005: 562). Dolazi turskim posredovanjem arapske riječi *sa'is* (ARj 14: 803). Osim konjušara, označava i mušku osobu koja se u staji brine za konja, a po Skokovoj tvrdnji riječ dolazi od arapskoga *sais* ('konjušar'), što je oglagoljena imenica glagola *sosa* ('vladati', 'biti na čelu'), a u turskome kasnije glasi *seiz* (Skok 1973: 215).

sejmen – 'pješak u janjičarskoj vojsci', 'čuvar' ili 'vojnici koji obavlja redarsku službu' (Nosić 2005: 562). U *Akademijinu rječniku* navodi se samo kao ime mahale u zeničkom kotaru, u Bosni (ARj 14: 804). Skok navodi natuknicu *seğmenin* i drugi oblik *sejmenin*, što dolazi od perzijskoga *segbān* u značenju 'psar', odnosno 'onaj, koji se u otmjenim kućama brine o lovačkim psima', izvodi se od *sāg* ('pas') u oblik *sağman*, odnosno turski *seymen* i dobiva značenje 'vojnici u janjičarskoj organizaciji' (Skok 1973: 214).

serdar – 'veliki vezir kao vojni zapovjednik ili starješina janjičara u manjoj upravnoj jedinici' (Nosić 2005: 566). Turska riječ *serdar* nastaje od perzijskih sastavnica *ser* ('glava') i *dar* ('koji ima', 'koji jest') (ARj 14: 862). Označava nahijjskog starješinu ili poglavara vojske, podrijetlo glasi jednako u Skokovu rječniku, s razlikom u grafiji prve sastavnice, koja ovdje glasi *sār* (Skok 1973: 224).

sevdalija – 'čovjek koji je zaljubljen u žensku osobu', 'pjevač sevdalinki' (Nosić 2005: 568). Skok ovaj leksem navodi u značenju 'čovjek vesele naravi' te napominje kako je nastao sufiksacijom turskoga nastavka *-li* na *sevda*, što u prijevodu označava 'ljubav' ili 'veselje' (Skok 1973: 227).

sevepli – 'koji je sretne ruke' (Nosić 2005: 569). Turski je pridjev, znači 'sretan' ili 'koban' (ARj 14: 880). Nastaje dodavanjem nastavka na arapsku riječ *sebeb* ('uzrok'), koja ima i drugi oblike: *sebeb* ili *sevep* (ARj 14: 879).

silahdar – 'službenik na dvoru paše, vezira ili sultana' (Nosić 2005: 571). Skok za *silah* navodi značenje 'kožni pojas koji sprijeda ima više listova, gdje se zadijevaju male puške' u Kosmetu, a za Hrvatsku navodi značenje 'pašnjača' te arapsko podrijetlo riječi u istome obliku doslovce prevedeno kao 'oružje' i perzijski oblik *silahdar* te tvrdi kako se još može naći u istom značenju u oblicima *silikdar* ili *siliktar* (Skok 1973: 235).

skeledžija – 'onaj koji upravlja skelom, tj. splavom' (Nosić 2005: 574). U *Akademijinu rječniku* nalazimo jednako značenje, a pod natuknicom *skela* navodi se talijansko podrijetlo *scala*, no posredovan je preko turskoga, u obliku *iskele* koji se prilagođava (ARj 15: 211–212). Skok ovaj izraz navodi kao izvedenicu oblika *skale*, podrijetlom turcizma *iskele* talijanskoga izvorišta u više značenja 'brod', 'lađa na kojoj se prevozi', 'čamac' te 'naprava majstorima na građevini', a ako se rabi u metaforičnom smislu znači 'prigoda' ili 'zgoda', a može označavati i 'pristanište' (Skok 1973: 254–255).

softa – 'učenik srednje vjerske škole', 'student islamske teologije i šerijatskog prava' (Nosić 2005: 577). Nalazi se u *Akademijinu rječniku* kao perzijski oblik u značenju 'učenik' i 'učenik medrese, muhamedovske bogoslovije' (ARj 15: 878). Može se pronaći i u inačicama poput *sapta* i *sufta*, a po Skoku dolazi od arapskoga *sohta* (Skok 1973: 300).

spahija – 'posjednik spahiluka, imanja dobivena na osnovi sultanova dekreta' (Nosić 2005: 579). Navodi se kao 'gospodar posjeda, vlastelin koji je dužan za svoju zemlju da vojuje na konju', dolazi od turske osnove *spahi* istoga značenja, na što se dodaje nastavak *-ja* (ARj 15: 939). Definira se i kao 'zakupnik državne desetine', dok hipokoristik *spaho* označava djevera i po Skokovu rječniku dolazi od perzijskoga pridjeva *sipahi* u značenju 'konjanički' (Skok 1973: 308).

suharija – 'konjanik', 'konjički odred' ili 'žandar na konju' (Nosić 2005: 587). *Akademijin rječnik* navodi značenje 'konjanik turske vojske' te etimološko podrijetlo od turskoga oblika *süvari* (ARj 16: 913). Skok navodi kako može značiti i 'mlin' i podrijetlo od perzijskoga *süvari* (Skok 1973: 366).

sultan – 'naslov osmanlijskih vladara od 13. do 19. st.' ili 'naslov vladara u nekim islamskim zemljama' (Nosić 2005: 583). Turska je riječ koja označava turskoga cara, može biti i sinonim za psa (ARj 16: 931). Dolazi od arapskoga *sultan* u prijevodu 'gospodstvo', odnosno 'vladar', što je posuđenica od aramejskog oblika *šalat* u značenju 'vladati', dok u ženskome rodu u turskom jeziku ima još oblik *sultaniye* (Skok 1973: 360).

šehit – 'musliman koji je časno dao život za islam', 'musliman koji je poginuo u borbi za islam protiv nevjernika' ili 'musliman koji je nevino pogubljen zbog vjere' (Nosić 2005: 597). Dolazi od turskoga *šehit* s jednakim značenjem kao u Nosića (ARj 17: 526). Skok navodi natuknicu *sait*, kao posuđenicu arapskog podrijetla (ar. *šahid*), koji turski preuzima kao *šahit* u sudsku terminologiju, gdje se spominje kao 'sudski svjedok', a može značiti i 'vjerski mučenik' (Skok 1973:378).

telal – 'gradski službenik koji je bubnjanjem skupljao ljude i objavljivao vijesti', 'izvikivač ponuda na licitacijama' ili 'mešetar' (Nosić 2005: 627). Navodi se kao arapsko-turska riječ, koja se može pronaći i u obliku *telar*, a znači 'glasnik', 'oglasnik' ili 'vjesnik' (ARj 18: 180). Skok ga navodi i u obliku *telai* kao oblik za sadržaj 'licitator', no u turskome glasi *tellal*, što izvorno arapski oblik *dallal*, izvedenica glagola *dalla* u značenju 'licitirati' (Skok 1973: 455).

tur – 'dio hlača na stražnjici' ili 'stražnjica' (Nosić 2005: 648). Oblik leksema dolazi od turskoga *oturmak*, u prijevodu 'sjesti' (*Hrvatski jezični portal*).

tutumrak – ne pronalazi se kao natuknica u navedenim rječnicima, no postoji sličan leksem u Nosićevu rječniku, koji glasi *tutkum* (< tur. *tutkun*, 'tupan', 'glupan', 'nespretnjaković', 'slaboumnik' ili 'maloumnik') (Nosić, 2005: 652). U *Akademijinu rječniku* također nema jednaka oblika, no slično glase oblici *tutum* ili *tutun*, turskoga podrijetla od oblika *tütün* u prijevodu 'duhan', stoga povezanost značenja s leksemom ostaje samo u pretpostavci (ARj 19: 10). Skok također navodi sličan oblik *tutum* kao oznaku za duhan, no ne nalazi se navedeni oblik leksema (Skok 1971: 454).

ulema – 'obrazovani muslimanski bogoslov' ili 'teolog' (Nosić 2005: 658). Označava učena muslimanskoga čovjeka ili vjerskoga učitelja, može se odnositi na jednu osobu ili na kolektiv, dolazi od arapske riječi koju *Akademijin rječnik* navodi u nekoliko oblika: '*alim*, *alim*, '*ulam* i

ilam i zapravo je množinski oblik i znači 'mudri', 'učeni', 'bogoslavi', 'književnici' ili 'učitelji muslimanske vjere' (ARj 19: 500). Skok navodi podrijetlo od arapskoga *aulama*, što je množinski oblik riječi *alim* ('učenjak'), a u turskome tek poprima oblik *ulema*, koji je u jednini (Skok 1973: 542).

vezir - 'visoki dostojanstvenik u bivšoj turskoj carevini' ili 'guverner pokrajina' (Nosić 2005: 669). Riječ je arapsko-turska, ponekad se nalazi u obliku *vezijer* ili u narodnim pjesmama kao *vizijer*, definira se kao 'doglavnik turskoga cara te drugog vladara ili poglavara' (ARj 20: 798). Skok tvrdi kako u turskome glasi jednako obliku *vezir*, no arapski izvorno se bilježi *viazîr* i označava prvog ministra i upravitelja pokrajine, a na Hvaru je zabilježen poseban oblik *venztr* (Skok 1973: 584).

zabit – 'upravitelj oblasti u nekadašnjoj turskoj carevini' ili 'vojni starješina' (Nosić 2005: 672). U *Akademijinu rječniku* podrijetlom je od turskoga *zabit* i znači 'viši turski oficir' ili 'činovnik u upravi' (ARj 21: 694). Skok navodi oblik *zaptijje* pod natuknicom *zäpt*, koja znači 'strog red' ili 'disciplina', no odnosi se na javnu sigurnost ili vojnika kojemu je dužnost da čuva javni red, a dolazi od arapskoga *zabit* (Skok 1973: 643–644).

zanatlija – 'onaj koji je izučio zanat (zanimanje)' (Nosić 2005: 677). Osnova leksemu je *zanat*, što dolazi od arapskoga *san'at* i turskoga *zaanat* u prijevodu 'stručan rad' (ARj 22: 188), tako se potpuni oblik tvori dodavanjem turskoga nastavka *-lija* na *zanat* (ARj 22: 190), a može se nalaziti i u obliku *zanačija* ili *zanadžija* te označava čovjeka, koji vrši kakav zanat, majstora ili obrtnika (ARj 22: 186). Dolazi od arapskoga oblika *zanaat*, odnosno turskoga *sanat*, u prijevodu 'stručan rad', a dodavanjem turskoga nastavka *-li*, postiže se oblikovanje izvedenice koja označuje čovjeka koji se bavi stručnim radom (Skok 1973: 643).

zaptija – 'onaj koji drži zapt', 'onaj tko sprječava' ili 'čuvar zatvora' (Nosić 2005: 678). Znači i 'čuvar javnoga reda', 'redar', 'stražar', 'žandar', 'policajac', 'pandur' te dolazi od turskoga *zaptiye* (ARj 22: 328). Skok zaptiju definira kao onoga „koji pazi na zapt“ te navodi kako je oblik *zapčija* pogrešno zabilježen i ne postoji u jeziku (Skok 1973: 644).

6. 4. Turcizmi koji se odnose na jelo, piće ili kuhinjski pribor

Kako je ranije spomenuto, širenjem stranih kultura često dolazi i do upoznavanja naroda, koji prihvaća elemente strane kulture, s kulturnim specifičnostima koje te kulture nose sa sobom. U ovom se dijelu rada takve specifičnosti odnose na tursku kuhinju, ali osim naziva za jelo ili piće, često se preuzimaju i nazivi za kuhinjski pribor. Niže je popis 15 leksema koji spadaju u ovu kategoriju:

čanak – 'drvena ili glinena posuda' (Nosić 2005: 112). Po *Akademijinu rječniku* dolazi od turskoga *čanak*, a sekundarno može označiti 'čanak od puške', odnosno 'gdje se puška potprašuje' ili 'u mlinu pod košem korice u koje pada žito iz koša pa se iz njega istresa kamen' (ARj 1: 887). Leksem se preuzeo od turskoga *čanak* te se osim značenja 'zdjela' ili 'kalenica' često nalazi u prezimenima poput *Čančar* (Skok 1971: 293).

čaturica – 'mala čutura', 'drvena posuda za vodu, vino ili rakiju' te 'metalna, vojnička posuda' (Nosić 2005: 138–139). Radi se o deminutivu turcizma *čutura*, izvorno u obliku *čôtra*, koji ima podrijetlo u latinskome od oblika *cantharus* (ARj 2: 111) U Skokovu rječniku oblik *kutal* sadrži skraćenu inačicu *kuta*, što po njegovu navodu može značiti 'badnjić širi u dnu nego u vrhu, za

basu' ili 'drvena mjera', podrijetlom od rumunjskoga, gdje nastaje *ciutură* slijedom glasovnih promjena od izvorno grčkog *κοτύλοζ* (*kotyloz*), što se prenijelo u rumunjski posredovanjem latinskoga oblika *cotylus*, a na područje Balkana ovu riječ šire srednjovjekovni nomadski Vlasi (Skok 1971: 248).

čokanj – Nosić (2005: 134) navodi više značenja, no u kontekstu romana odnosi se na 'duguljastu staklenu bočicu iz koje se pije rakija'. Oblik je vezan za turcizam *čok*, što znači 'mnogo' (ARj 2: 57). Skok ga navodi samo u kontekstu 'staklenca rakije', a za podrijetlo tvrdi kako je izvor turski oblik *çokal* (Skok 1971: 333).

džezva – 'bakrena posuda posebna oblika za kuhanje crne kave' (Nosić 2005: 207). Znači i 'mali ibrik za kavu' te dolazi od turskoga *ğezve* (ARj 3: 535). U Dalmaciji se može spominjati u obliku *džezma* te izvorno arapski *ğezve* znači 'drveni ugalj', dok ga turski preuzima u obliku *cezve* i značenju 'mali mjedeni sud s dugom drškom za kuhanje i serviranje kave' (Skok 1971: 473).

fildžan – 'porculanska šalica za crnu kavu ili salep' (Nosić 2005: 252) Ovaj se leksem nalazi pod natuknicom *findžan* u Skokovu rječniku kao jedan od mogućih oblika uz *finjdžan*, *finčan* i *finžan* te po definiciji označava 'časiću od mjedi za crnu kavu', a izvorno je perzijski oblik *pingān*, koji preko arapskoga *finğan* dolazi u turski narodni govor u obliku *filcan* (Skok 1971: 518).

halva – 'istočnjačka poslastica od pšeničnoga bračna, masla, šećera, oraha ili kakve druge namirnice'. (Nosić 2005: 281). Skok također navodi značenje 'slatko jelo od oraha i pšeničnog brašna' te činjenicu kako oblik dolazi od arapskoga *halva*, što se može pronaći i bez početnoga *h* (Skok 1971: 652).

kafa – 'grmoliko stablo iz porodice broćeva' ili 'napitak sjemenki istoimena stabla' (Nosić 2005: 375). Navodi se kako je riječ *qahve* arapska, ali da je u ovom obliku došla preko talijanskoga *caffè* ili njemačkoga *kaffee* (ARj 4: 733). Turcizam je arapskog podrijetla u obliku *kahwah*, što je prvobitno značilo 'vino', a tek u Jemenu dobiva suvremenije značenje jer je podrijetlom iz abesinske provincije *Kaffa*, dok u turskome glasi *kahwe* (Skok 1972: 14).

kafeni – 'koji služi za kavu' ili 'koji ima boju poput kave' (Nosić 2005: 376). Leksem se u *Akademijinu rječniku* spominje samo kao moguća izvedenica oblika *kafa*, a Skok navodi *kaverendi*, što je Kosmetu nepromjenjivi pridjev u značenju 'kavene boje' (Skok 1972: 14).

mangal – 'posuda zdjelasta oblika sa stalkom u kojoj se drži žar radi zagrijavanja prostorije' ili 'posuda za kuhanje jela i kave' (Nosić 2005: 426). U *Akademijinu rječniku* pronalazimo definiciju: „veliki mjedeni leđen na tri ili četiri noge u kojemu se hrani raspaljeno ulje da se grije soba“ te etimološko podrijetlo od turske istopisnice *mangal* (Arj 6: 443). Skok navodi kako je turcizam arapskog podrijetla (tur. *mangal* ← ar. *mankai*) i označava vrstu pokretne peći u kojoj se drži raspaljen ugalj (Skok 1972: 369).

nafaka – 'jelo i piće', 'ono što je čovjeku suđeno da pojede i popije za života', 'sudbina ili sredstva za život' (Nosić 2005: 472). Dolazi iz arapskoga te turskoga *nafakat* u prijevodu 'trošak', 'prehrana obitelji' (ARj 7: 319). Izvorno je arapski oblik, znači 'sreća u imovinskom stanju', 'ono što služi čovjeku za hranu', odnosno 'novac potreban za životne namirnice' i 'suma ili alimentacija koja se predviđa po šerijatu' (Skok 1972: 498).

rakija – 'vrsta alkoholnoga pića koje se dobiva isparavanjem fermentiranoga i provreloga koma od voća ili od žitarica' (Nosić 2005: 528). Dobiva ime prema tome od čega je, dolazi od turskoga *raqi*, dok Popović navodi arapski oblik *a'raki* (ARj 13: 14). Dolazi od arapskoga oblika *ḵalrakī*, koji je zapravo pridjev od imenice *arak* u značenju 'znoj' (Skok 1973: 102).

simit – 'mali okrugli, kvasni kruh od bijeloga brašna' (Nosić 2005: 572). Dolazi od grčkoga *σμιδάλις* (*semidalis*) te prelazi u arapski *semid*, a pronalazi se u perzijskom i turskom u istom obliku kao oznaka za 'bijeli pšenični kruh' ili 'kolače s maslom' (ARj 15: 3). Skok također navodi značenje 'bijeli pšenični kruh', te etimološku formulu kronološki jednaku onoj u *Akademijinu rječniku*, s drukčijim arapskim i turskim oblikom (tur. *simit* ← ar. *samīd* ← gr. *σμιδάλις*) (Skok 1973: 236).

šećerlema – 'šećerka' ili 'bombon' (Nosić 2005: 594). Dolazi od turskoga *şekerleme*, apstraktne imenice glagola *şekerlemek* u značenju 'šećerom zasladiti' te kao imenica znači 'zašećereno voće' ili 'kolačići' (ARj 17: 520). Skok ovaj leksem navodi kao izvedenicu od *şecer*, odnosno izvorno perzijskoga oblika *sahar*, koji je u turskome promijenio oblik u *şeker* (Skok 1973: 384).

šeftelija – 'breskva' (Nosić 2005: 596). Može značiti i 'kajsija' ('marelica'), te se nalaziti i u oblicima *şevtelija* ili *şeptelija*, a dolazi od perzijskoga oblika *seftali* s jednakim značenjem (ARj 17: 522). U jednakom značenju Skok navodi turcizam kao izvorno perzijski, odnosno sintagmu sastavljena od *şeft* ('debeo') i *alu* ('mesnata šljiva'), koja prelazi u turski narodni govor i poprima oblik *şefteli* (Skok 1973: 385).

takum – postoji više različitih značenja, no u romanu se navodi u kontekstu kavanskoga pribora: „...kafedžija je opet raspalio mangalu i poredao kafeni takum...“ (Andrić 2004: 90), s tim odgovarajući Nosićevoj definiciji (2005: 614): „garnitura koja se sastoji od porculanske posude za kavu ili čaj te šest šolja i tanjurića“. Turska je riječ u značenju 'oprema' ili 'posude za trpezu', a može biti i 'konjski pribor' (ARj 18: 35). Skok ga spominje samo u kontekstu 'orme', 'sedla' ili 'uzde' te podrijetlo od aorista pasivnoga glagola *takmak* ('pričvrstiti' ili 'objesiti'), a konačni oblik nastaje sufiksacijom nastavka *-im* (Skok 1973: 435).

6. 5. Turcizmi koji se odnose na predmete

Sljedeći popis prikazuje lekseme koji se odnose na predmete iz različitih područja života ili zanimanja, a ukupno ih je 44:

alat – 'oruđe', 'pribor za obrt' ili 'sprava kojom se što radi, obrađuje ili izrađuje' (Nosić 2005: 28). Dolazi od arapskoga *âlât*, po navodu turski ga posreduje u 16. stoljeću u obliku *halat*, međutim početno *h* se gubi u mnogim krajevima (ARj 1: 63). Turcizam je arapskoga podrijetla od množinskoga oblika leksema *âlet*, koji glasi *âlât*, dok se njegov homonim rabi u značenju 'brodsko uže', no tu ne radi o turcizmu nego mađarskoj posuđenici, koja izvorno glasi *alattsag* (Skok 1971: 5).

amajlija – po Nosićevoj definiciji je 'predmet koji praznovjerni ljudi nose uza se uvjereni da ih štiti od zala i uroka' (Nosić 2005: 282), a Knežević i Lukić (2020: 41) navode značenje ovoga leksema kao 'zapis za koji se vjeruje da štiti od bolesti i uroka'. Dolazi od turskoga *hamali*, posredovanog oblika arapskoga *hamail*, prikazuju se značenja 'zapis što se nosi na ruci' ili 'kutijica u kojoj se čuva taj zapis', a može biti i naziv za vrstu jabuke (ARj 3: 563–564). Po

Skoku dolazi od arapskoga *kāmmal* ('idem'), odnosno od glagola koji znači 'nositi', a glasi *kamila* (Skok 1971: 653).

araba – 'zaprežna teretna kola' ili 'konj arapske pasmine' (Nosić 2005: 38). U *Akademijinu rječniku* navodi se turska etimologija u obliku *araba* te kako izraz „arabu jahati“ Turci Bošnjaci rabe umjesto „voziti se na kolima“ (ARj 1: 98). U ovom primjeru dolazi do izjednačavanja sadržaja izraza Turčin i Bošnjak, što može ukazati na autorov stav poistovjećivanja naroda s istom (muslimanskom) vjerom i potvrditi pretpostavku kako nadimak za muslimane u BiH glasi Turci. Skok araba definira kao 'volujaska kola na dva točka' i tvrdi kako je podrijetlom osmanlijski turcizam (Skok 1971: 52).

barjak – 'zastava' ili 'stijeg' (Nosić 2005: 56). Podrijetlo je tursko *bairak* (ARj 1: 187). Osim denotativnoga, po *Akademijinu rječniku* postoji i preneseno značenje 'vojevanje duhovno', odnosno 'napadanje neke druge sile', za što se nude i primjeri: „Olost diže od nas barjak...“ i „Ljubav je barjak božji“ (ARj 1: 187). Skok navodi nastajanje metatezom od turskoga *bairak* (Skok 1971: 94).

čamac – 'malo plovilo koritasta oblika' (Nosić 2005: 111). *Akademijin rječnik* u sličnom značenju navodi leksem *čam*, koji opisuje 'čamovu lađu' te navodi definiciju: „Čamovi se zovu one lađe otkrivene, što iz Bosne drva u Beograd voze“ (ARj 1: 885). Po Skoku leksem dolazi od turskoga *çam*, sinonima za jelu te označava 'lađu od jelovine', a navedeni leksem deminutiv je ovoga oblika (Skok 1971: 292).

čekrk – 'uređaj za dizanje tereta namotavanjem užeta ili lanca na kolo', 'vitlo', 'naprava za sukanje prediva' ili 'bilo koji predmet koji se okreće kao čekrk' (Nosić 2005: 120). Dolazi od turskoga *čykryk* u značenju 'kolo', 'točak' ili 'rota' (ARj 1: 925). Skok ga navodi i kao 'sprava, na koju žene namataju pređu na cijev' te tvrdi kako dolazi od turskoga *čikrik* (Skok 1971: 304).

čibuk – 'duga cijev s lulom na kraju ili porez koji su plaćali ovčari i kozari' (Nosić 2005: 125). Navodi se i kao 'probušeni štap na koji se puši duhan iz pričvršćene lule na njemu', ali je i 'cjelina s lulom zajedno'. Dolazi od riječi iz turskoga *čybuk* (ARj 2: 20). Označava i 'danak od ovaca i koza' ili 'palicu, koju upotrebljavaju mutavdžije pri tkanju te štap za pušenje', a dolazi od turskoga oblika *čibuc*, koji nastaje od perzijskoga *čub* u prijevodu 'batina' ili *čob* u prijevodu 'drvo' (Skok 1971: 321).

čunak – 'vodovodna cijev' ili 'dio tkalačkoga stana' (Nosić 2005: 157). U *Akademijinu rječniku* se ne spominje tursko podrijetlo, nego oblik deminutiva leksema *čun* (ARj 2: 100). Skok također navodi kako je leksem sveslavenskoga podrijetla od *čun* u sljedećem citatu: „...u rus. čelnok znači 'monoksil'. Rusko značenje nastalo je po zakonu sinegdohe. Po tom zakonu razvilo se i hrv.-srp. značenje čun 'čamac'. To je značenje i sveslavensko i potječe zacijelo još iz praslavenskoga doba...“ (Skok 1971: 342).

ćebe – 'debeli pokrivač od grube vune' ili 'gunj' (Nosić 2005: 141). Podrijetlom je turska riječ *kebe*, a u jugozapadnim krajevima može se umjesto ovoga leksema upotrebljavati *bijelj* (ARj 2: 127). Isto podrijetlo i značenje navodi Skok te naglašava prilagodbu -e deklinaciji, po kojoj se sklanjaju imenice koje označavaju mlado (npr. *tele*) u hrvatskome (Skok 1971: 350).

ćilim – 'prostirač' ili 'sag koji je satkan od vune' (Nosić 2005: 149). U etimologiji se navode četiri oblika: turski oblici *kilim* i *kelim*, arapski *kjilim* i novogrčki *χυλίμ* (*hylim*) (ARj 2: 137). Skok kao podrijetlo navodi samo oblik *kilimjke* kao izvorno perzijsku riječ (Skok 1972: 358).

ćuskija – Nosić (2005: 159) navodi dva značenja leksema: 'željezna poluga za bušenje rupa u zemlji ili za dizanje tereta' te u konotaciji može značiti 'pijan čovjek'. Navodi se turska etimologija od *küski* u značenju 'štap' ili konotativno označuje 'poticanje' i 'stimulus', a *ćuskijaš* ovdje nije u značenju 'pijanica' nego znači 'koji ćuskiju nosi' (ARj 2: 156-157). Skok navodi kako je leksem sinonim za riječ *poluga* te dolazi od turskoga *kiisku* (Skok 1972: 366).

dušek – 'vunena postelja opšivena platnom, na kojoj se u prošlosti spavalo dok još nije bilo kreveta' (Nosić 2005: 193). Dolazi od turskoga *düşek* (Arj 2: 902). Skok navodi tursko podrijetlo od oblika *döşek* i sinonime leksemu poput *madrac*, *blazina* ili *vänjkuš* u Žumberku (Skok 1971: 461).

duvankesa – 'torbica' ili 'vrećica s duhanom za pušenje' (Nosić 2005: 189). *Akademijin rječnik* navodi značenje 'kesa u kojoj čeljade hrani i nosi duhan uza se' (ARj 2: 875). Skok navodi ovaj leksem kao složenicu od arapskoga korijena *duhan* u prijevodu 'dim' (Skok 1971: 454), no u rječniku je izostavljena druga sastavnica složenice *kesa*, koja se zasebno ne nalazi u rječniku, nego kao sinonim za *ćesa*. *Ćesa* označava 'novčanik' ili 'spremicu za duhan', a ishodište je babilonsko *kišu*, dok kao posuđenica dolazi od perzijskoga *kiše*, odnosno turskoga narodnoga *kiše* ili *kese* (Skok 1971: 355).

duvanski – 'koji se odnosi na duhan' (Nosić 2005: 189). *Akademijin rječnik* navodi značenje 'koji pripada duhanu' (ARj 2: 875). S obzirom na kontekst, zaključno je kako leksem nastaje od imenice *duvan*, koja je podrijetlom arapska u istome obliku te znači 'dim' (Skok 1971: 454).

džeriz – Nosić navodi više definicija: „mjesto s kojega odvodnim kanalom otječu prljave vode“, „odvodna cijev“ ili „obzidani izvor za potok koji teče kroz naselje ili potok ozidanih obala koji odvodi nečiste vode“ (Nosić 2005: 217). Ovaj leksem Skok navodi u obliku *deriz* i definira kao kanal kojim otječe prljava voda, te navodi kako dolazi od perzijske složenice sastavljene od imenice *gah* ('trnje' ili 'slamka') i imperativnoga oblika *riz* od glagola *rihten* ('koji prosipa, čini ili otječe'), što je u turskome oblik *geriz* (Skok 1971: 479).

đerđef – 'drveni okvir četvrtasta oblika na kojem je rastegnuto i zategnuto platno za vezenje' (Nosić 2005: 216). Definiciju jednaka sadržaja nalazimo i u *Akademijinu rječniku* te perzijsko podrijetlo *kârgâh* i turski oblik *gergef* (ARj 3: 5). Skok također navodi značenje 'okvir za rastezanje tkanja za vezenje' te napominje kako je leksem turcizam perzijskog podrijetla, odnosno perzijska složenica nastaje od *kar* ('raditi') i *gah*, što u turskome glasi *gergef* (Skok 1971: 479).

ekser – 'čavao' ili 'klin' (Nosić 2005: 233). Spominje se u *Akademijinu rječniku* kao 'gvozdeni (željezni) klin', preuzet iz turskoga u jednaku obliku (ARj 3: 24). Uz hiperturcizam *ekser*, Skok navodi moguće alternativne oblike poput *hekser* i *jekser* (Skok 1971: 488).

fenjer – 'zastakljena svjetiljka sa svijećom koja gori pomoću petroleja' (Nosić 2005: 248). Dolazi od turskoga *fenjer* i u *Akademijinu rječniku* definicija leksema glasi: „sprava zatvorena naokolo stakolom ili hartijom u kojoj se hrani napaljena svijeća da je vjetar ne ugasi“ (ARj 3: 49).

fitilj – 'upredena i navoštena pamučna nit koja gori u svijeće', 'upaljač starinskih pušaka, topova na barut ili eksploziva', a u prenesenom značenju označava 'povod ili uzrok čemu' (Nosić 2005: 254). Može označavati 'iščupanu krpnu, koja se stavlja na ranu' te dolazi od turskoga *fitil* (ARj

3: 59). Skok tvrdi kako izvorno arapski oblici glase *fītil* i *fetil*, a jednako i u turskome (Skok 1971: 520).

iram – 'tepih', 'sag' (Nosić 2005: 322). U samom se djelu u rječniku navodi kao vrsta tepiha (Andrić 2004: 338). U turskome je izvorni oblik leksema istopisnica posuđenice (Nosić 2005: 322).

katran – 'crna, gusta i žitka tvar protiv gnjilenja' (Nosić 2005: 373). Definira se i kao 'gusto i crnkasto ulje s osobitijem vonjem što se dobiva iz drva i iz ugljena suhom destilacijom', razvija se iz arapskoga i turskoga oblika *qatran* (Arj 4: 899). S druge strane Skok navodi kako nastaje od arapskoga glagola *katrā*, što doslovce znači 'teći kap po kap' i tek u turskome postaje imenica *katran* (Skok 1972: 63).

kazan – 'veliki mjedeni kotao s ručkama' ili 'mjesto u presušenoj tekućici gdje još ima vode za stoku' (Nosić 2005: 378). Turski oblik leksema je *qazan* (ARJ 4: 910). Turski oblik *kazan* izvedenica je od glagola *kazmak*, što znači 'kopati', a konačni oblik nastaje nadodavanjem sufiksa *-an* (Skok 1972: 69).

nadžak – 'sjekira s dugom drvenom drškom, oštricu ima na jednoj strani, a malj na drugoj' (Nosić 2005: 471). Skok ga navodi kao vrstu buzdovana ili sjekire te tvrdi kako dolazi od turskoga *nacak*, u prijevodu 'velika motika' ili 'čekić' (Skok 1972:497–498).

korbač – 'bič od spletenoga kožnoga remenja' (Nosić 2005: 393). Navodi se i turska istoznačnica *kurbač*, izvorno *qyrbač* u prijevodu 'bič', koju i drugi europski jezici preuzimaju (Arj 5: 322). Skok navodi tursko podrijetlo *kirbaç* u prijevodu 'kamdžija od tvrde kože', a može se pronaći i u drugim oblicima primjerice *grbač* u Kosmetu (Skok 1972: 153).

kreč – 'bijela tvar koja se dobiva prženjem kamena vapnenca na vrlo visokim temperaturama u krečani' (Nosić 2005: 396). Dolazi od turskoga *kireč* ili *kireğ* u prijevodu 'vapno' ili 'klak' (Arj 5: 449). Skok navodi turski izvorni oblik *kireç* i jednake prijevode kao u *Akademijinu rječniku* (Skok 1972: 187–188).

krečana – 'visoka kamena peć u kojoj se dobiva kreč' (Nosić 2005: 396). Sadrži dvije sastavnice, prvu od turskoga *kireč* ili *kireğ* te drugu, koja je zapravo perzijski oblik *chane* preuzet u turski u obliku *hane*, u prijevodu 'kuća', što srastanjem dobiva značenje tek preuzimanjem te dvije riječi iz turskoga, jer u turskome ova sraslica ne postoji, postoje samo slični oblici poput *kreğ-oğagy* ili *kreğ-furunu* (Arj 5: 499). Kao oblik „krečana“ nastaje dodavanjem turskoga „hane“ na „kireç“ te znači „vapnenica“ (Skok 1972: 188).

krečiti – 'mazati ili premazivati krečom' (Nosić 2005: 396). *Akademijin rječnik* ovaj leksem navodi kao izvedenicu riječi kreč (ARJ 5: 449), jednako kao i Skokov rječnik (Skok 1972: 187–188).

lepezast – 'koji je poput lepeze', 'nalik na lepezu', ili u prenesenom značenju 'polukružan' (Nosić 2005: 413). U *Akademijinu rječniku* lepeza se definira kao 'sprava kojom se čeljade hladi', oblik dolazi od turskoga *jelpeze* (Arj 6: 11). Skok navodi leksem lepeza u prijevodu 'mahač', koji se u hrvatskim gradovima često spominjao i kao germanizam *feher*, a balkanski je turcizam podrijetlom od oblika *jelpeze* i svrstava se u terminologiju narodne nošnje (Skok 1972: 289).

majdan – 'površinski rudokop' ili 'kamenolom' (Nosić 2005: 421). Dolazi od arapskoga i turskoga oblika *ma'dan* u prijevodu 'rudnik', može značiti i 'neko mjesto', navodi se primjer: „tu

je majdan od đevojaka, od dobrih konja“ (ARj 6: 386). Dolazi od arapskoga oblika *mofdan*, nakon čega postaje *madden* te prelazi u turski u obliku *madem* i znači 'ruda', 'rudnik' ili 'kamenolom' (Skok 1972: 357).

mamuza – 'metalna naprava za podbadaње konja' (Nosić 2005: 425). Izvorno je arapski oblik *mihmaz* posredovan turskim *mahmuz* u prijevodu 'ostroga' (ARj 6: 377). Skok ga navodi samo u kontekstu sinonimije u vezi s leksemom *ostruga* (Skok 1972: 573).

para – 'sitni novac', 'četrdeseti dio turskoga groša' i u prenesenom značenju 'novčana sredstva' (Nosić 2005: 504). *Akademijin rječnik* navodi kako ovo nije turcizam, nego pruska riječ *pore* ili letska *pors* (ARj 9: 635). Skok navodi višeznačnost ovoga leksema perzijskog podrijetla u obliku *pârâ* ('komad'), a može označavati 'dio tkanine koji se počinje nanovo kad se otka' te 'sitna novac' ili 'novac uopće' (Skok 1973: 604).

pervaz – ima više značenja, u kontekstu romana rabi se Nosićeva definicija (2005: 513) 'rub kakvoga predmeta'. Dolazi od turskoga oblika *pervez* u prijevodu 'okvir' (ARj 9: 801). Skok navodi značenja 'ograda' i 'obod' te perzijski izvorni oblik *pârvaz*, koji se preuzima u turski (Skok 1972: 645).

raf – 'pregradna daska u ormaru' ili 'polica' (Nosić 2005: 526). Dolazi od turske riječi *raf* u značenju 'polica' ili 'daska na zidu' (ARj 12: 947). Po Skoku turcizam je podrijetlom od arapskog oblika *raff* i znači 'polica ispod plafona za bakreno suđe' (Skok 1973: 97).

sanduk – 'kovčeg od raznoga materijala' (Nosić 2005: 553). Izvorno je arapska riječ *sanduk*, a turski oblik glasi *sandyk* (ARj 14: 611). Skok navodi kako arapski oblici glase *sanduk* i *sunduk*, turski *sandık*, a oblik izvorno dolazi iz Indije (Skok 1973: 200).

sat – polisemičan leksem, u kontekstu romana rabi se Nosićeva definicija (2005: 557) 'sprava za mjerenje vremena'. Navodi se i u obliku *sahat*, a dolazi od arapskoga *saat* ili *sa'at*, što može značiti i 'vrijeme' ili 'trenutak' te 'prostor, koji se mjeri po trajanju hoda' u primjeru: „Od Dubrovnika (...) odvaja se otoka (...) koja oteže se k jugoistoku oko šest sahata, u duljinu dvanaest sahata“ (ARj 14: 491–492). Skok navodi kako arapski *sa'at* prelazi u turski u oblicima *saatçi* i *saatçilik* (Skok 1973: 180).

sećija – 'široka drvena klupa postavljena do prozora duž cijeloga zida' (Nosić 2005: 559). Može se nalaziti i u kršćanskim i muslimanskim sobama, dolazi od talijanskoga oblika *seggio* ili *seggia*, što je turski posredovao kao *sege* (ARj 14: 781). Skok navodi jednaku etimološku natuknicu, u kojoj je turski *sece* talijanskoga podrijetla od oblika *seggio* (Skok 1973: 247).

sepet – 'velika košara od vrbova pruća ili vrbovih daščica koja je služila za prijenos kukuruza ili drugih plodova' (Nosić 2005: 565). Navodi se značenje 'košarica pletena od šiblja i ljeskovine' ili 'sanduk, koji je na nju nalik' te proizlazi iz perzijskoga i turskoga oblika *sepet* (ARj 14: 857). Znači 'koš' ili 'košara', a *sandukli sepet* se rabi za sadržaj 'kofe' te prelazi iz perzijskoga *sâpâd* u turski u obliku *sepet* (Skok 1973: 222).

serdžada – 'četvrtasti prostirač na kojem muslimani klanjaju namaz', 'meko tkani ćilim s vunanim resama koji se stavlja na stolicu' ili 'ukrasna prostirka na podu u sobi namještenoj na istočnjački način' (Nosić 2005: 560). Navodi se i kao 'vunena ili svilena prostirka na kojoj se sjedi i klanja', dolazi od arapskoga *segade* i turskoga *sergi* (ARj 14: 865). Nalazi se u raznim oblicima poput *srdžada*, *sejdžada*, *sedžada*, *sadžada* ili *sidžada*, Skok navodi definiciju: „ćilim

od dva aršina, služi kao Wandteppich i za klanjanje (kod muslimana)“ i podrijetlo od arapskoga *seğgade* (Skok 1973: 185).

šarkija – 'istočnjačko glazbalo s većim brojem žica ili pjesma koja se pjeva uz glazbu šargije' (Nosić 2005: 591). Navodi se značenje 'neka vrsta tambure s dugim drškom' te tursko podrijetlo u obliku *çargi* (ARj 17: 486). Skok navodi oblik *šargija*, što je označavalo tamburu, a izvedenica je od arapskoga pridjeva *şarki*, što se prevodi kao 'orijentalksi' (Skok 1973: 383).

šator – 'premjestiva nastamba od nepromočive tkanine', a služila je za boravak na otvorenom i za smještaj vojnika (Nosić 2005: 592). Definira se i kao 'naprava od platna, kože ili granja u kojoj se prolazno boravi', a nomadski narodi bi ju koristili za trajno stanovanje (ARj 17: 501–502). Oblikom je turskoperzijska imenica *ğadir* ili *çadir*, što katkad može značiti i 'hram', primjerice „šator Molohov“ ili metaforički 'ljudsko tijelo' (ARj 17: 501–502).

tabut – 'mrtvačka škrinja bez poklopca' ili 'otvoreni lijes u kojem se sahranjuju muslimani ili mrtvačka nosiljka' (Nosić 2005: 611). *Akademijin rječnik* slično navodi kako se radi o turskoj riječi, koja znači 'mrtvački sanduk' ili 'lijes' (ARj 17: 929). Skok navodi dvije definicije izvorno arapskoga *tâbut*: „naprava na kojoj muslimani nose mrtvaca do groba“ i „sprava iz jednog komada izdubena drveta za čišćenje žita“ (Skok 1973: 429).

tefter – 'porezna knjiga u bivšoj turskoj carevini' (Nosić 2005: 625–626). U istom značenju navodi se u *Akademijinu rječniku* kao izvorno grčka riječ *διφθερα* (*difthera*), koja je došla u južnoslavenske jezike posredovanjem Turaka (ARj 18: 157). Može se pronaći u oblicima *uvter* ili *defter*, što je izravno turski oblik koji ima jednako grčko podrijetlo kao u *Akademijinu rječniku*, a prvotno je označavalo 'činjenu kožu' (Skok 1973: 451–452).

tezga – 'stol na kojemu je izložena roba za prodaju na tržnici i u prodavaonici', 'radni stol' ili 'sporedna zarada' (Nosić 2005: 636). Također nalazimo i oblik *tezđa*, dolazi od perzijskoga *destgjah*, turskoga *tezgjah* i označava 'klupu na kojoj obrtnik radi ili za kojom trgovac prodaje', u Vukovaru je izraz za mjesto gdje se grade lađe i vodenice (ARj 18: 260). Skok navodi jednaka značenja, ali nadodaje kako leksem može značiti 'lončarsko kolo' ili 'okvir za raspinjanje kože', podrijetlo je od perzijske složenice *dâstgâh*, čije su sastavnice *döst* ('ruka') i *gâh* ('mjesto'), a u turskome nalazimo više oblika: *destgjah*, *tezgâh* ili narodni *dezgjah* (Skok 1973: 465).

tilsum – 'talisman' (Nosić 2005: 637). Dolazi od arapskoga i turskoga oblika *tilisim* u prijevodu 'magija', a označava isto što i amajlija, odnosno 'magični znak ili zapis', u jeziku pronalazimo još i oblik *tilisum* (ARj 18: 328). Skok navodi oblike *tilisum* i *tilsun* te arapsko podrijetlo (ar. *tylysm*), kao i perzijski oblik *tilismân* što označava 'zapis koji se nosi protiv puščanog zrna ili bolesti' iz turskoga folklora (Skok 1973: 470).

6. 6. Turcizmi vezani za islamsku vjeru i običaje

U ovoj kategoriji nalaze se 23 turcizma. Osim što su prikazani izrazi izravno vezani za ritualne prakse i teorijskog učenja islamske vjere, prikazuju se i e pojave u jeziku, koje su nastale utjecajem navedenih pojmova:

abdest – označava 'obredno umivanje', koje je u muslimana obvezno prije molitve (Nosić 2005: 8). Definicija jednakoga sadržaja je i u *Akademijinu rječniku*, a podrijetlo leksema je perzijsko u obliku *âbdest* (ARj 1: 122). Skok tvrdi kako se radi o perzijskoj složenici sastavnica *ab* ('voda') i *dest* ('ruka') te kako su obe sastavnice indoeuropske riječi (Skok 1971: 3).

akšam – može označavati 'dio dana od zalaska Sunca do potpunoga mraka' ili 'muslimansku molitvu nakon zalaska Sunca' (Nosić 2005: 22) Dolazi od turskoga *akham* ili *akšam* i navodi se kao 'muslimanska molitva po Muhamedovu zakonu' ili 'večer' (ARj 1: 59). Složenica je od turskoga pridjeva *ak* što znači 'bijel' i perzijskoga leksema *sam*, u prijevodu 'večer' i značila bi 'večer u punom jeku', dok se odnosi na muslimansku večernju molitvu (Skok 1971: 22).

alakanje – opisuje uzvik koji Nosić (2005: 26–27) navodi u više situacija: „jurišati uz povike Alah, izgovarati riječi Alah pri čuđenju, divljenju, snebivanju te općenito galamiti, vikati ili derati se“. *Akademijin rječnik* navodi tursko podrijetlo glagola *alakati* u obliku *almak* u istom značenju, a za *alakanje* se spominje definicija „skakanje tamo amo od obijesti“ (ARj 1: 62). U Skokovu se rječniku spominje u infinitivu *alakati* ili „*halakati* pod natuknicom *jalà(h)*, što dolazi od arapskoga izraza *ja allah* u prijevodu 'o, bože' (Skok 1971: 751).

Bajram – 'muslimanski vjerski blagdan' (Nosić 2005: 57). Dolazi od turskoga *bairâm* i navodi se kao isključivo turski praznik (ARj 1: 188) vjerojatno radi slabijeg poznavanja muslimanskoga svijeta u to vrijeme, a druga mogućnost je ta da je nadimak za muslimane općenito mogao glasiti *Turci*. Skok tvrdi kako je ovaj leksem arapskoga podrijetla nastao metatezom *jr > jr* (*Barjam > Bajram*) te kako u BiH može biti i osobno, muško ime (Skok 1971: 94).

Ćaba – 'muslimansko svetište u Meki, četvrtasta građevina gdje se čuva sveti crni kamen prema kojemu se muslimani okreću u molitvi' (Nosić 2005: 139). Dolazi iz arapskoga *kiâbet*, a kao opća imenica označava sve što je četverokutna oblika, a osim u Meki postoji i istoimeni hram u Jeruzalemu (ARj 2: 123). Skok kao izvor navodi arapsko *q'abe*, nastalo od *q'abet* osnovnog značenja 'ono što je četverokutnog oblika' (Skok 1971: 347).

dova – 'muslimanska molitva' ili 'blagoslov' (Nosić 2005: 186). Dolazi iz turskoga i arapskoga *du'â* (ARj 2: 717). Skok navodi kako izvorni arapski oblik glasi *dwa* (Skok 1971: 428).

džamija – 'muslimanska bogomolja s minaretom' ili 'mošeja' (Nosić 2005: 198). U *Akademijinu rječniku* navodi se kao 'turska crkva' te se prikazuje arapsko podrijetlo od oblika *ġâmi'* (ARj 3: 529). Jednako navodi Skok, tvrdeći kako oblik riječi dolazi od arapskoga *gami'*, što je prezent perfekt aktivnog glagola *gama* (Skok 1971: 470).

džehenem – 'pakao' (Nosić 2005: 201). Odnosi se na pakao samo „kod onijeh koji su turske vjere“, odnosno muslimana te podrijetlom je od arapskoga, pa turskoga oblika *ġehennem*, a u većini se slučajeva ne izgovara glas *h*, zbog čega se u nekim oblicima izjednače samoglasnici i nastaje oblik *ġenem* (ARj 3: 531). Podrijetlom je hebrejska složenica *ġè ben Hinnom* u prijevodu 'vrt sina Hinnomova', a odnosi se na naziv mjesta gdje su se prinosile žrtve Molohu, što je ukinuo Jozias, nakon čega postaje stovarište otpadaka, kao i toponim kod Jeruzalema (Skok 1971: 471). U arapskom se preuzima u obliku *ġehenem* te u islamskoj vjeri znači 'pakao', no može značiti i 'beskraj' ili 'vir' (Skok 1971: 471).

džuma – 'podnevna molitva koja se obavlja u džamiji petkom' ili 'molitveni dan' (Nosić 2005: 211). Odnosi se i na sam 'petak', a dolazi iz arapskoga *ġum'a*, što je u turskom preuzelo oblik *ġüm'a* (ARj 3: 540). Skok navodi etimološki arapski oblik *ġium'a*, koji je u turski prešao kao *ciim'a* (Skok 1971: 475).

ezan – 'mujezinov poziv s minareta na molitvu' (Nosić 2005: 242). Izvorno je arapska riječ *azân*, a turski oblik glasi *ezan* (ARj 3: 38). Ponekad se nalazi i oblik koji ima protetsko *j* (Skok 1971: 499).

haram – 'ono što je prema muslimanskoj vjeri zabranjeno i grešno' (Nosić 2005: 288). Može se odnositi i na 'prokletstvo' te dolazi arapskoga i turskoga oblika *ḥarâm* (ARj 3: 570). Skok navodi kako dolazi od arapskoga *harami* te kako nisu moguće pridjevske, zamjeničke ili bilo kakve dopune imenici (Skok 1971: 656).

hedžra – ili *hidžret*, 'seoba iz jednoga mjesta u drugo' te 'početak računanja muslimanske ere' (16. srpnja 622.) kad se Muhamed preselio iz Meke u Medinu (Nosić 2005: 302). Dolazi od arapskoga *hiğrä*, u prijevodu 'seoba' (*Hrvatski jezični portal*).

jacija – 'vrijeme pete dnevne molitve u muslimana', 'naziv za molitvu' ili 'suton' (Nosić 2005: 239). Turski oblik leksema je *jatsy* (ARj 4: 390). Turcizam se razvio kraćenjem, odnosno ispuštanjem opće riječi u turskoj sintagmi *yatsi namazi* u kojoj *yatsi* znači 'lijeganje' ili 'spavanje' (Skok 1971: 743).

mekteb – 'osnovna vjerska škola u muslimana' (Nosić 2005: 437). Osnova riječi je *kitab*, a prefiks *me* znači 'zgrada', izvorno je arapska riječ koja je označavala 'pisarnicu' ili 'sveučilište' (Skok 1972: 403). Arapski korijen *ktb*, od kojeg nastaje osnova, znači 'pisati', taj tip korijena nalazimo u svim semitskim jezicima (Agostini 2000: 8).

merhaba – 'muslimanski pozdrav i odzdrav' (Nosić 2005: 442). U *Akademijinu rječniku* nalazi se u obliku *meraba*, koji dolazi od turskoga i arapskoga *merhabba*, što je u prijevodu doslovce uzvik *zdravo!* (ARj 6: 604). Po Skoku značenje ovoga leksema ovisi o području, primjerice u BiH je muslimanski pozdrav, dok u Srbiji znači 'šamar', podrijetlo je od arapskoga *mer haba*, odnosno od *mara* što znači 'ugodno se namjestiti' (Skok 1972: 408).

muhadžirluk – 'izbjeglištvo' (Nosić 2005: 452). Skok jedino navodi oblik *muhadžir*, od arapskoga i turskoga *mühağir*, što se je naziv za muslimanskoga seljaka koji seli iz Bosne u Tursku ili doseljenika u Tursku iz bilo koje kršćanske zemlje (Skok 1972: 477). S obzirom na poklapanje u sadržaju izvornoga leksema i oblika *muhadžir*, zaključno je kako leksem iz djela nastaje dodavanjem nastavka *-luk*.

nimet – 'Božji dar s neba' ili 'hrana koju Bog ljudima daje svaki dan', odnosno 'kruh' (Nosić 2005: 483). Podrijetlo je arapsko te glasi kao i na turskom *ni'met* u prijevodu 'imanje' ili 'živež' (ARj 8: 186). Jednak izvorni oblik i značenje navodi Skok (1972: 519).

Ramazan – 'muslimanski blagdan' i 'mjesec velikoga posta' (Nosić 2005: 529). Isti oblik glasi u perzijskome i turskome, a arapska je verzija *Ramadan* te se navodi kao 'deveti mjesec muslimanskoga kalendara i strogi post u tom mjesecu' (ARj 13: 32). Skok navodi izvorno arapsko podrijetlo od oblika *Ramadan*, odnosno turskoga *Ramazan* te kako osim mjeseca za post može označavati i samo 'post' (Skok 1973: 105).

ramazanski – 'koji se odnosi na Ramazan' (Nosić 2005: 529). Označava ono što pripada Ramazanu ili je s njim u svezi (ARj 13: 32). Skok samo spominje leksem kao jednu od izvedenica oblika *Ramazan* (Skok 1973: 105).

sabah – 'rano jutro' ili 'zora' (Nosić 2005: 540). Dolazi od turskoga *sabah* u istome značenju kao u Nosića, a može značiti i 'vrijeme sabah-namaza', tj. jutarnjeg klanjanja nakon hodžinog poziva (ARj 14: 397). Za jednak izraz *sabah* se tvrdi kako je izvorno arapski (Skok 1973: 181).

sevap – 'dobro djelo', odnosno 'dobročinstvo koje će Bog nagraditi' (Nosić 2005: 568). Može značiti i 'nagrada za dobro djelo' te je podrijetlom arapska riječ *sevab*, a gdje gdje se nalazi i izvorni oblik (ARj 14: 877). Arapski *sevab*, koji u turskome glasi *sevap* ima jednaku definiciju u Skokovu rječniku (Skok 1973: 227).

šejtan – 'zao duh u predislamsko vrijeme muslimanskih naroda', 'vrag', 'sotona' ili u prenesenom značenju 'vragolan', 'prepređenjak' (Nosić 2005: 598). Nalazimo i oblik *šeitan*, a oba oblika dolaze od arapskoga *seytan* te sadržajno označuju isto što i 'đavo' ili 'sotona' (ARj 17: 527). Skok ovaj oblik navodi kao verziju leksema *satan* ('vrag'), koja je kako navodi „preko bosanskih muslimana“ ušla u jezik, a podrijetlo joj je arapski oblik *šaitan*, nastao od etiopijskog *saježan* (Skok 1973: 207).

šućur – 'zahvalnost Bogu' (Nosić 2005: 606). Ovaj oblik se navodi kao arapska riječ te znači 'hvala Bogu ili Muhamedu', a navodi se i kao nepoznata riječ u dječjoj zagonetci: „šućur sjedi na moru, u zelenu javoru, šta god ljudi stekoše, šućuru dadoše“ (ARj 17: 861). Arapski pridjev *šejqur* označava osobu koja zahvaljuje za učinjeno dobročinstvo, a u turskome poprima oblik *şükür* i znači 'hvala', no može se rabiti kao oblik koji označava vrstu tikve, koja se čuva u sobi kao ukras (Skok 1973: 420).

6. 7. Turcizmi koji se odnose na vojnu terminologiju i civilnu upravu

U romanu nalazimo i turcizme koji su vezani za vojsku, vladavinu i društveno uređenje. Iz romana se izdvaja 14 primjera:

arač - 'porez koji je svake godine plaćala svaka muška osoba starija od 7 godina umjesto odlaska u vojsku u tursko vrijeme', u prenesenom značenju 'pljačka' (Nosić 2005: 287–288). U *Akademijinu rječniku* se sličnu obliku navodi prezime *Aračić*, za koje se pretpostavlja kako je nastalo od turskoga *arača*, u značenju 'nizak' (ARj 1: 98). Skok navodi *harač* u značenju 'porez', odnosno 'vojna taksa koju su plaćali nemuslimani u Osmanskom carstvu kao otkup od vojske', a oblik je podrijetlom od arapske riječi *harağ* "jednaka značenja (Skok 1971: 655–656).

argatovanje – 'raditi na nadnicu', u prenesenom značenju 'raditi danonoćno' (Nosić 2005: 39). U *Akademijinu rječniku* se navodi u istome značenju u latinskome obliku *operae diurnae locatio* (ARj 1: 105). Glagol *argatovati*, od kojega poimeničavanjem nastaje ovaj leksem, naveden je kao sinonim za *dhrindžiti*, što znači 'lijeno ili besposleno živjeti' (Skok 1971: 408).

baždarin – 'carina', odnosno 'taksa za prijelaz državne granice' ili 'naplata za baždarenje (određivanje ispravnosti) vaga i utega' (Nosić 2005: 72). U *Akademijinu rječniku* se navodi oblik *baždar* od perzijskoga *bâgdâr* i pojašnjenje na latinskom „mensurarum ponderumque examiner“, što je u prijevodu 'ispitivač mjera i utega' (ARj 1: 214). Skok navodi jednaku latinsku titulu, osim toga navodi kako se u Kosmetu ovaj oblik rabi u značenju općinskoga trošarinskog kantara, a oblikom je perzijska složenica od korjena *bac* ('porez') i sufiksa *-dar* te se tom vrstom tvorbe tvori značenje 'carinik' (Skok 1971: 126).

beglučki – 'koji se odnosi na begluk (begov posjed)' (Nosić 2005: 76). Dolazi od turskoga oblika *beglik*, može označavati i 'ono što pripada begu ili državnom gospodarstvu', točnije 'državno

dobro', ali u drugim je situacijama izraz za 'rad za bega ili državu' (ARj 1: 225). Skok navodi glagol *bèglučiti*, koji označuje rad za državu, spahiju ili vlastelina, no značenje mu može biti 'trošiti što kao općinsko dobro' (Skok 1971: 132). Osim toga spominje se i kao sinonim za 'tlačenje' i 'robovanje' (Skok 1973: 150).

buljuk – može označavati skupinu ljudi, odred ili četu od stotinu vojnika te skup životinja (Nosić 2005: 102). Dolazi od turskoga *bölük* te se u *Akademijinu rječniku* navodi u jednakom značenju kao u Nosića (ARj 1: 731). Jednaka značenja, ali i preneseno po kojemu je buljuk 'zrelost' ili 'punoljetstvo', dolaze od oblika u turskome *buluk*, *bölük* ili *bolük-bajı*, u prijevodu 'kapetan u janjičarskom odžaku', no spominje se i Elezovićeve etimološka natuknica, odnosno tvrdnja kako leksem dolazi od oblika *bulûğ*, u prijevodu 'pubertet' (Skok 1971: 234).

ferman – 'sultanova pisana naredba' ili 'dokument kojim se što potvrđuje' (Nosić 2005: 250). Dolazi od perzijskoga *fermân*, što u turskome uzima oblik *ferman*, a može se pronaći i kao *verman* (ARj 3: 50). Perzijski je *färman* ('zapovijed') poimeničeni glagol *färmüdän* ('zapovijedati'), što u turskom postaje *firman* (Skok 1971: 512).

kadiluk – 'nadležno sudsko područje kadije' ili 'kadijsko zvanje' (Nosić 2005: 349). Dolazi od turskoga *kadylyk* (ARj 4: 729). Skok ga navodi kao 'kadijin teritorij' te tvorbu dodavanjem turskoga nastavka *-luk* na arapsku riječ *kadi*, koja označava suca (Skok 1972: 13).

kulučiti – 'raditi besplatno na aginu ili begovu imanju', a u prenesenom značenju 'teško i naporno raditi' (Nosić 2005: 402). Dolazi od turskoga *qulluq* (Arj 5: 771). Skok ga spominje pod natuknicom *kulanisati* kao sinonim, a podrijetlo natuknice je od turskoga *kullanmak* ili *kullandırmaq* te znači 'iskorištavati koga ili što' (Skok 1972: 230).

kuluk – 'prisilan rad na feudalčevu imanju ili za državu na izgradnji', odnosno 'neplaćeni rad' (Nosić 2005: 403). Turski *qulluq* doslovce znači 'tlaka' ili 'robija' (Arj 5: 771). Korijen riječi je *kul* ('narod'), a dodavanjem sufiksa *-luk* tek dobiva značenje 'tlaka', odnosno 'robija' (Skok 1972: 230).

nizam – 'regularna vojska u nekadašnjoj turskoj carevini' ili 'pripadnik te vojske' (Nosić 2005: 484). Dolazi od arapske, odnosno turske riječi *nizam* koja označava red ili redovnu vojsku (ARj 8: 207). Skok navodi kako arapski *nizam* u turskom postaje *nizam askeri*, no u balkanskim jezicima ulazi ispuštanjem jedne od sastavnica (Skok 1972: 521).

oda – 'najmanja jedinica janjičarske vojske' (Nosić 2005: 488). Dolazi od turskoga *oda*, u značenju 'odjeljak' ili 'soba' (Nosić 2005: 488).

pašaluk – 'upravno-teritorijalno područje kojim je upravljao paša', 'pašina vlast i zvanje' ili 'vojska koju je paša mogao skupiti' (Nosić 2005: 507). Dobiva se dodavanjem nastavka *-luk* na osnovu *paša* (ARj 9: 691). Spominje se u Skokovu rječniku pod natuknicom *paša* u jednaku kontekstu (1971: 617).

spahiluk – 'feudalni posjed dobiven sultanovom darovnicom' (Nosić 2005: 579). Može se odnositi i na posjed koji pripada nekom vlastelinu (ARj 15: 940). Skok ne spominje izravno ovaj oblik, no zaključno je kako se radi o sufiksaciji turskim sufiksom *-luk* imenice *spahija*, što dolazi od perzijskoga *sipahi*, u prijevodu 'konjanički', a označava zakupnika državne desetine (Skok 1973: 308).

vakuf – 'muslimanska imovina stečena na osnovi zadužbina', 'zaklada' ili 'darivanje' (Nosić 2005: 664). Leksem dolazi od turskoga *vakuf* te se odnosi na zemlju, koja pripada kakvoj vjerskoj ustanovi, a doslovce prevedeno znači 'zaklada' ili 'zadužbina' (ARj 20: 516). Znači i 'džamijsko dobro' te prema Skoku dolazi od arapskoga *vakyf* (Skok 1973: 560–561).

6. 8. Turcizmi koji se odnose na biljke i životinje

U romanu se nalazi nekoliko turcizama, sveukupno 8, koji se odnose na biljke i životinje ili njihove karakteristike:

alat – 'konj crvenkaste dlake' (Nosić 2005: 27). Nastaje od turskih leksema: pridjeva *al* ('crvene boje') i imenice *at* ('konj'), koji tvore ukupno značenje (ARj 1: 63). U ovom kontekstu Skok spominje leksem *alātuša* u značenju 'alatasta kobila' kao izvedenicu od navedenog leksema, a leksem se nalazi u značenju 'crveni konj' samo kad se piše odvojeno poput *al at* (Skok 1971: 23).

bedevija – 'kobila arapske pasmine' (Nosić 2005: 74). Etimološko podrijetlo je tursko *bedevi* (ARj 1: 221). Skok navodi i oblike *bedev* i *bedeva* te arapsko podrijetlo oblika *bedevi*, što doslovce znači 'stanovnik pustinje', a rabi se za jednako značenje poput onoga koje se nalazi u Nosićevu rječniku i *Akadamijinu rječniku* (Skok 1971: 131).

behar – 'cvijet' ili 'cvjetovi procvale voćke' te 'miris proljetnih voćki' (Nosić 2005: 78). *Akademijin rječnik* navodi podrijetlo iz arapskoga jezika od oblika *behâr* u značenju 'mirisavo korijenje i cvijeće' ili može označavati bilo koju vrstu cvijeta te je nadodano kako se rabi uglavnom u Bosni „po varošima“ (ARj 1: 226). S druge strane, Skok tvrdi kako leksem dolazi od perzijskoga *behar* ('proljeće') te kako se jedino u Kosmetu rabi u jednaku sadržaju, dok u BiH znači samo 'cvijet' (Skok 1971: 133).

dorat – 'konj tamno-smeđe, tamno-crvene ili crveno-smeđe boje dlake' (Nosić 2005: 185) Dolazi od turskoga *doru at* što doslovce znači 'mrki konj' (ARj 2: 661). Kako je složen od turskoga pridjeva *doru* ('mrk') i *at* ('konj'), od turskog pridjeva može nastati i pridjevska izvedenica s nastavkom *-ast* (*dorast*) te u bugarskome na *-est* (*dorest*), oba oblika se pridijevaju imenici *konj* (Skok 1971: 426).

miva – 'drvo na kojem raste voće' ili 'voćni plod' (Nosić 2005: 449). U *Akademijinu rječniku* navodi se samo značenje 'plod' te tursko, odnosno perzijsko podrijetlo od oblika *mejve* (ARj 6: 781). Jednaku etimologiju nalazimo u Skoka te značenje 'voće' (Skok 1972: 435).

6. 9. Turcizmi koji se odnose na svakodnevnicu likova

U ovu kategoriju turcizama spadaju leksemi koji se odnose na svakodnevne pojave i zbivanja u romanu. Uz uzvike, česta je pojava apstraktnih imenica, opisnih pridjeva i glagola. Niže je popis navedena 72 turcizma iz romana:

aferim – izraz koji označava pohvalu ili odobravanje (Nosić 2005: 13). Dolazi od turskoga *aferin*, osim uzvika može biti i u obliku imenice, primjerice u rečenici: „primaju turske aferime“ (ARj 1: 34). Turcizam je perzijskoga podrijetla *afârin*, a dočeto *m* preuzelo se od turskoga vulgarnog izgovora (Skok 1971: 11).

akšamluk – Nosić (1995: 23) ovaj leksem navodi kao 'predvečernje sjedenje uz ugodni razgovor i hranu'. Skok navodi samo leksem *akšam*, što dolazi od turskoga *akham* ili *akšam* u značenju 'muslimanska molitva po Muhamedovu zakonu' ili 'večer' (ARj 1: 59). Zaključno je kako se na tu osnovu dodao turski nastavak *-luk*.

ama – 'doista' ili 'uistinu' (Knežević, Lukić 2020: 41). Po obliku je prilog i dolazi od arapskoga *amma*, što znači 'vidi' (ARj 1: 78). Balkanski je turcizam arapskog podrijetla *amma* ili *emmā* u značenju 'ali' ili 'ipak' iz područja sintakse (Skok 1971: 32).

andžaiz – 'vrsta dječje igre', dolazi od turskoga oblika *anicayes* (Nosić 2005: 37).

angarija – 'patnja', 'nevolja', 'težak posao', 'prisilan rad' ili 'šala' (Nosić 2005: 37). Navodi se kao sinonim za leksem *kuluk* (ARj 5: 771). Skok navodi grčko podrijetlo od oblika *αγγαρεία* (*angareia*), kao i *αγγαρος* (*angaros*) koji označuju poslanika perzijskoga kralja na konju koji je imao pravo ubirati takse (Skok 1971: 43).

anlaisati – 'shvatiti' ili 'razumjeti' (Nosić 2005: 37) Podrijetlom je turska riječ *anlamak* u prijevodu 'razumjeti' ili 'shvatiti' (*Hrvatski jezični portal*)

aršin – 'stara mjera za dužinu (65 – 75 cm)' ili 'lakat' (Nosić 2005: 41). *Akademijin rječnik* navodi podrijetlo od turskoga *aršyn* i značenje 'mjera onolika koliki je lakat' (ARj 1: 118). Turski je oblik *aršin* izvedeno od *ans* ('pijest') ili od perzijskoga *ārš* ('lakat') uz sufiksaciju dodavanjem *-(y)in* (Skok 1971: 63).

ašikovanje – 'vođenje ljubavnoga razgovora' ili 'udvaranje momka djevojci' (Nosić 2005: 45). Pojavljuje se od 17. stoljeća (ARj 1: 117). Skok ga navodi kao sinonim za *ljubvina* (Skok 1972: 338), dok se glagol, od kojega je nastala navedena imenica, *ašikovati* navodi kao izvedenica turskoga, odnosno arapskoga oblika *'ašyk* u prijevodu 'ljubavnik' (Skok 1971: 69–70).

avetinjski – 'onaj koji se odnosi na avetiju', odnosno prikazu (Nosić 2005: 48). Nosić navodi oblik *avet* u značenju 'privedenje', 'prikaza' ili 'utvara' (Nosić 2005: 48).

badava – 'besplatno', 'vrlo jeftino' ili 'uzaludno', može služiti za pojačavanje značenja (Nosić 2005: 52). Navodi se i više oblika poput *badhewa*, *badhawa* ili *bad-i hawa*, a u spisima se može pronaći preuzet u oblicima poput *badavad* ili *badjava*. (ARj 1: 146). Općenit je prilog i na hrvatskom i srpskom jezičnom području, ušao je i u kajkavski sustav, prema obliku je arapsko-perzijska složenica *bād-ī-haiva* ili *bad hewa*, koja se asimilira već u turskom u *badava* te znači 'što uzrokuje zrak' (Skok 1971: 87).

beričet – 'blagoslov', 'uspjeh', 'izobilje' ili 'rodna godina' (Nosić 2005: 84). Jednako značenje se navodi i u *Akademijinu rječniku*, ali može se odnositi i na 'ono što blagoslov ili sreća ili napredak donese', a osobito se govori u kontekstu ljetine (ARj 1: 236). Skok navodi definiciju jednaka sadržaja i podrijetlo od arapskoga *bereket* (Skok 1971: 139).

boja – 'kromasto viđenje svega što nas okružuje', 'tvar za bojenje predmeta', 'slikarska tehnika' ili 'dojam koji ljudski glas izaziva na osjetilo sluha' (Nosić 2005: 93). Navodi se u značenju 'masti' od turskoga *boja* (ARj 1: 506). Turski oblik *boya* ili *boyama* nastaje od korijena *boj bot* u značenju 'krv' (Skok 1971: 182).

bostan – može označavati 'vrt dinja i lubenica' ili znači 'dinja' (Nosić 2005: 95). *Akademijin rječnik* navodi tursko podrijetlo *bostan* te kako znači 'vrt' ili 'voćnjak' (ARj 1: 560). Skok također navodi značenje 'vrt dinja i lubenica' i sinegdohu 'dinje' ili 'lubenice' te podrijetlo od

perzijske složenice sastavnica *bo* u prijevodu 'miris' i *stan* što označava 'mjesto' (Skok 1971: 191).

busija – 'zasjeda' i 'djelatnost s niskim pobudama i nedopuštenim sredstvima iz potaje' (Nosić 2005: 105). Podrijetlom dolazi od turskoga *pusu*, a osim toga može značiti i 'mjesto gdje se zasjeda u smislu boravka', za što se navodi primjer: „Hodiše l' vitezi u noćne busije“ (ARj 1: 744). Dolazi od turskoga *pusu* i nije poznat razlog pretvorbe glasa *p* u glas *b*, a također se pretpostavlja kako ovaj leksem nije došao u Osmansko vrijeme turske povijesti kao posuđenica u jeziku, nego je vjerojatno iz kumanskog, odnosno pečeneškog, a poznavali su ga i Baraković i kajkavski leksikografi (Skok 1971: 242).

čaršija – prema Nosićevoj definiciji (Nosić 2005: 117) u prenesenom značenju označava 'dio grada gdje se okuplja mnoštvo ljudi'. Dolazi od turskog *çarşy*, definira se i kao 'široka ulica', 'prostranije mjesto s dućanima', 'tržište', 'pijaca' ili 'forum' (ARj 1: 896). Po Skoku znači 'dio balkanske varoši u kojem su dućani, zanatlijske radnje i prodavaonice' ili 'trg' te se navodi kako je riječ podrijetlom perzijska složenica od brojnika *čar* u prijevodu 'četiri' i *su*, u značenju 'strana' što se u turskome bilježi kao *carsi* (Skok 1971: 297).

ćeif – 'dobro raspoloženje' ili 'užitak' (Nosić 2005: 143). Dolazi od turskoga *keif* u prijevodu 'volja', 'libido' ili 'veselje' (ARj 2: 127). Skok navodi kako ovaj leksem izvorište pronalazi u arapskome *keif*, što označava 'zdravlje', a u turskom se prilagodio u obliku *kef* (Skok 1971: 351).

ćoriti – 'spavati', u prenesenom značenju 'imati spolni odnos' (Nosić 2005: 153). Korijen *ćor* dolazi od turskoga *kjör* ili *kör* što se doslovce prevodi kao 'osoba koja vidi na jedno oko' (ARj 2: 140). Skok također navodi podrijetlo od turskoga *kör*, dok može dolaziti i od turskoga narodnoga izgovora *kior* u prijevodu 'slijep', podrijetlom perzijskoga oblika *kur* (Skok 1971: 360).

ćošak – 'kut, ugao gradske ulice' (Nosić 2005: 155). Dolazi od turskoga oblika *köşk* (ARj 2: 143). S druge strane, Skok (1971: 361) navodi perzijsko podrijetlo (tur. *köşe* ← perz. *gasa*).

damar – 'krvna žila kucavica', 'živac', ili 'podzemni put vode do izvora na površini' (Nosić 2005: 164). Može značiti i 'žica u kamenu', oblik je u turskome jednak *damar* (Skok 1971: 378).

dekika – 'minuta' (Nosić 2005: 168). Dolazi iz turskoga *dakyka* (ARj 2: 333). Skok tvrdi kako je izvorno arapska imenica *dakika*, oglagoljeni oblik *dakka* (Skok 1971: 389).

dram – denotativno znači 'turska mjera za težinu (3,201 grama)', a konotativno 'mrvica' ili 'trun' (Nosić 2005: 186). Ako je izvornik leksemu grčki *δραχμή* (*drahun*) ima značenje 'mjera', a po perzijskome ili turskome *direm* može značiti 'novac' (ARj 2: 759). Skok navodi kako leksem znači 'grčki novac' ili općenito 'mjera', no navodi ga pod natuknicom *drägma* s grčkim podrijetlom kao u *Akademijinu rječniku δραχμή* (*drahun*), dok ga turski prenosi u obliku *dirhem* (Skok 1971: 430).

dućan – 'prodavaonica', 'trgovina' ili 'posao' (Nosić 2005: 187). Navode se tri etimološka izvora: turski i perzijski *dukjân* i arapski *dukkân* (ARj 2: 852). Slično navodi Skok s manjim fonemskim razlikama u oblicima, arapski *dükkân* u perzijski prelazi kao *dük'k'ân*, a u turskome razlika postoji u obliku *dükyari* (Skok 1971: 451).

dunjaluk – 'ovozemaljski svijet', 'čovječanstvo', 'ovosvjetska materijalna dobra' ili 'imovina koja se ne može prenijeti u zagrobni život' (Nosić 2005: 191). Turski *dünjaluk* doslovce znači 'stvari ovoga svijeta' (ARj 2: 890). Turcizam je arapskoga podrijetla od korjena *duna* koji znači 'svijet' i nastavka *-lik*, odnosno *-luk* (Skok 1971: 458).

dustaban – 'ravno stopalo' (Nosić 2005: 192). Dolazi od turskoga *düz* ('ravan') i *taban* ('stopalo') (ARj 2: 896). Skok navodi složenicu *duz-tāban* u prijevodu 'kome su ravni tabani, bez udubljenja' (Skok 1971: 463).

džaba – 'badava', 'na dar' ili 'uzalud' (Nosić 2005: 195). Oblik može glasiti i *džabe*, dolazi od turskoga *ğaba* (ARj 3: 528). Skok navodi oblik *džazaba* kao sinonim za *džaba* i tvrdi kako su izvorni turski oblici *caba* ili *cabe*, a prevode se 'bez plijena' (Skok 1971: 469).

džandrljivost – 'svadljivost' ili 'zajedljivost' (Nosić 2005: 112). Turski izvornik je izraz *dar ğanlı*, u kojemu prva sastavnica *dar* znači 'tijesno', a *ğan* 'duša', pa metatezom nastaje *džandrljiv* (ARj 3: 529). Skok navodi kako taj pridjev Popović „bez potrebe, izvodi od turskoga *dar canlı* 'tijesne duše“, no ne prikazuje podrijetlo leksema (Skok 1971: 293).

dželep – 'stado goveda' ili 'stoka određena za klanje' (Nosić 2005: 202). U *Akademijinu rječniku* odnosi se samo na stado volova i navodi se tursko podrijetlo leksema u homonimskom obliku *ğelep* (ARj 3: 532). Skok također sužava značenje na 'stado volova' i podrijetlo od arapskoga *ğeleb*, za koje navodi kako je izvorno značilo 'pastir ovaca' (Skok 1971: 471).

džinovski – 'onaj koji se odnosi na džina' ili u prenesenom značenju 'ogroman' ili 'golem' (Nosić 2005: 209). Znači i 'pripadnost džinu', a podrijetlo je leksema *džin* arapski oblik *ğinn*, dok turski oblik glasi *ğin* (ARj 3: 537). Skok navodi sinonim *divovski* za ovaj leksem (Skok 1971: 474).

džumbus – 'zabava', 'veselje', 'šala', a u prenesenom značenju 'nered', 'buka' i 'galama' (Nosić 2005: 211). Dolazi od perzijskoga *ğumbiš* te turskoga *ğümbüş* (ARj 3: 530). Perzijski *yünbiš* ('kretanje') nastaje od *ğän* ('smjer' ili 'strana') i prelazi u turski *cümbüş* (Skok 1971: 476).

đerdan – označava više predmeta i pojava, no u kontekstu romana odnosi se na jednu od Nosićevih definicija za ovaj leksem: „slijed (niz) pojava i događaja“ (Nosić 2005: 216). U *Akademijinu rječniku* pojavljuje se samo u značenju 'ogrlica' ili 'grlo' te se navodi arapsko perzijsko i tursko podrijetlo *gerdân* (ARj 3: 5). Skok također navodi značenje 'ogrlica' od perzijskoga *gardan* ('grlo') (Skok 1971: 478–479).

đubre – 'stajski gnoj', 'ugnojena rana', 'smeće' ili u prenesenom značenju 'karakterno loša osoba' (Nosić 2005: 221). Izvorno je grčka riječ *χοπρος* (*hopros*), prenesena u turski jezik u obliku *ğöbre* ili *ğübre* (ARj 3: 10). Skok navodi sinonime *dubar* i *đubre* od grčkoga *κόπρος* (*kopros*), odnosno jednako kao i u *Akademijinu rječniku* turskih oblika *ğöbre* ili *ğübre* (Skok 1971: 482).

gida – 'mjerica za tekućinu', 'obrok hrane', 'vremenska mjera (rok)' ili 'pravodobnost' (Nosić 2005: 263). Oblik dolazi od turskoga *gida*, izvorno arapskoga *ğidā'* (*Hrvatski jezični portal*), za što Nosić navodi da znači 'hrana' (Nosić 2005: 263).

hair – 'dobrota', 'dobročinstvo', 'građevina izgrađena za javno dobro' ili 'dobra sudbina' (Nosić 2005: 271). Osim dobrote može značiti i 'ne', dolazi od arapskoga *chair* i prelazi u turske oblike *hair* ili *hajyr* (ARj 3: 547). Prema Skoku arapski izvornik glasi *hayır* te se u Kosmetu rabi u smislu negacije (Skok 1971: 648).

hesapiti – 'računati', 'procjenjivati' ili 'misliti' i 'pretpostavljati' (Nosić 2005: 301). Arapski i turski oblik korijena leksema *hesap* glasi *hisâb* (ARj 3: 595). Skok navodi kako arapski *hisâb* znači 'broj' ili 'račun' (Skok 1971: 665).

jalija – 'riječna ili morska obala i prostor uz nju', 'pust i nenaseljen prostor na periferiji grada' ili 'neobrađena njiva' (Nosić 2005: 332). Znači i 'brijeg kraj mora', dolazi od turskoga *jaly* (ARj 4: 441). Skok ovaj leksem navodi samo u nabranjanju sinonima natuknice *obala* (Skok 1972: 534).

jendek – 'duboki i široki jarak' (Nosić 2005: 300). U *Akademijinu rječniku* ovaj leksem nalazimo i u obliku *hendek*, a dolazi od turskoga *chandaq* u prijevodu 'jarak' ili 'jaruga' (Arj 3: 590). Skok također navodi natuknicu *hendek*, kao i sinonime *jendek*, *endek* ili *endeka*, podrijetlom arapska riječ *handag*, koja u perzijski prelazi kao *händäk*, nakon čega se u turskome ostvaruje u obliku *hendek* (Skok 1971: 664).

jordamli – 'gordost', 'oholost' ili 'ponos' (Nosić 2005: 343), u ovom je obliku sa sufiksom *-li* pridjev te znači 'gord', 'ohol' ili 'ponosan' o čemu je zapisano i u *Akademijinu rječniku*: „jordam od čega postaje turskijem nastavkom ‘li’ te je kao izraz specifičan za Bosnu (Arj 4: 657). Skok spominje samo izraz *jordam*, koji se prilagođava od turskoga *yordam*, što može označavati 'gordost' ili 'modu' (Skok 1972: 783).

kadifast – 'baršunast' ili 'koji je boje cvijeta kadife' (Nosić 2005: 349). U ovom obliku ga ne nalazimo u *Akademijinu rječniku*, no nalazi se oblik s turskim sufiksom *kadifli* u istom značenju, a za riječ *kadif* ili *kadifa* ('posebnu vrstu tkanine od svile, vune ili pamuka') navodi se arapsko podrijetlo *qatife* i tursko *qadife* (Arj 4: 728). Skok navodi samo imenicu *kadif* u prijevodu 'baršun', što kao oblik dolazi od arapskoga *katifa* ('samet' ili 'čilim') u turski *kadife* (Skok 1972: 13).

Kara-denjiz – 'Crno more' (Nosić 2005: 364). Skok ne navodi ovu složenicu, no odvojeno se mogu pronaći sastavnice *kara* u prijevodu 'crn' (Skok 1972: 46) i *denjiz*, odnosno 'more' (Skok 1971:3 91).

kavga – 'prepirka', 'tučnjava' ili 'borba' (Nosić 2005: 377). Dolazi od perzijskoga *ghaugh* u turski *qavga*, u *Akademijinu rječniku* ima jednako značenje kao u Nosićevu, a navodi se opis situacije u kojoj se rabi leksem: „često kad se ljudi ne samo posvade nego i pobiju“ (ARj 4: 906). Ovaj leksem je turski narodni oblik stilski neutralnoga *gavga* u prijevodu 'svađa' (Skok 1972: 68).

kijamet – 'smak svijeta', 'mnoštvo ljudi koji viču', 'hitnja', 'vremenska nepogoda' i u prenesenom značenju 'metež' ili 'uzbuna' (Nosić 2005: 385). Može se koristiti kao izraz općenito za neku nevolju ili oluju, dolazi od turskoga oblika *qyjamet* (Arj 4: 948). Skok navodi kako leksem dolazi od arapskoga, u turskome jeziku jednaka oblika *kijamet* (Skok 1972: 78).

mal – 'ono što se posjeduje: imovina, novci, blago, roba i domaće životinje' (Nosić 2005: 423). Turski, odnosno arapski oblik riječi glasi *mal*, što je u prijevodu 'blago' (ARj 6: 405). Skok također za oblik *mâl* tvrdi kako znači 'imetak' ili 'blago' (Skok 1972: 361).

marifetluk – 'dobro snalaženje u nevolji, bježanje od obaveza', odnosno 'izbjegavanje preuzimanja odgovornosti' (Nosić 2005: 428). Nastaje od osnove *marifet*, koja dolazi od arapskoga i turskoga oblika *ma'rifet* ('hitrina', 'vještina' ili 'majstorija') i turskog nastavka *-luq* (Arj 6: 473). Može označavati pojmove poput vještine, majstorije, načina, ali i srama, a dolazi

od arapskoga *ma'rifet* s turskim nastavkom *-luk*, pored toga Skok navodi kako *marifetli osoba* označava osobu koja „svaku prima za zlo“ (Skok 1972: 377).

mezetiti – 'jesti mezu, odnosno jelo koje se uzima prije alkohola' ili 'jesti zakusku' (Nosić 2005: 445–446). Navodi se definicija: „zalagati što uz vino ili rakiju ne jedući pravo“, izvedeno je od turske imenice *meze*, što označava ono što „ljudi zalažu kad piju vino ili rakiju“ (ARj 6: 637). Skok ga navodi kao glagol nastao od *meze* (*meza*), odnosno perzijskoga *māzā* u prijevodu 'dobar ukus', koji u turskome glasi *meze* (Skok 1972: 417).

miraz – 'nasljedstvo', 'imovina koju žena donosi mužu prilikom udaje' (Nosić 2005: 447). Arapski je oblik *miras* posredovanjem jednakoga turskoga izraza nastao u ovome obliku (ARj 6: 736). Skok navodi izvorni leksem u arapskom u obliku *mirat*, što znači 'nasljedstvo', dok se u turski preuzima kao *miras* te ga definira kao 'ugovoreni ili neugovoreni imetak koji roditelji ili rođaci daju djevojci pri udaji' (Skok 1972: 429).

oka – 'stara mjera za težinu (1.282 kg)', 'stara mjera za zapremninu (1.5 l)' ili 'boca od 1,5 l' (Nosić 2005: 491). U *Akademijinu rječniku* spominje turski oblik oka kao 'mjera od četiri litre' u Mikaljinu rječniku, kao i u Stulićevu, dok se u Belinu rječniku spominje značenje 'vrč vina', a Bjelostenec leksem veže za značenje 'vino', ali i za 'dvije funte' (ARj 8: 803). Skok navodi značenje 'mjera veća od jedne litre' ili 'funta', a tursko *okka*, dolazi od arapskoga oblika *ukīja*, koji nasljeđuje grčki οὐγκιά (*ovkija*), izvorno latinski *uncia* (Skok 1972: 550).

otuzbir – igra za koju Andrić u tekstu navodi prijevod 'trideset i jedan' (Andrić 2004: 147). Nosić navodi oblik *otuz bin*, u prijevodu 'trideset tisuća' te spominje kako se radi o kartaškoj igri (Nosić 2005: 498).

panađur – 'sajam' (Nosić 2005: 501). Skok navodi kako je ovo balkanski grecizam *πανηγύρι* (*panigyri*) koji znači 'sajam', 'stočni pazar' ili 'trg' (Skok 1972: 597).

ršum – 'bijes' ili 'prijetnja' (Nosić 2005: 538). Dolazi od *rs* s turskim nastavkom *-šum* te po se navodu je „poslužilo za razlikovanje u silovitosti, za koju u narodu nije bilo neke određene riječi“ (ARj 14: 203). Skok navodi značenje 'muška snaga' ili samo 'snaga' te kako je *rš* izvorno turski *hirs*, a ne navodi se leksem u obliku ršum (Skok 1973: 162).

sabahzorski – 'koji se odnosi na sabah (zoru)' ili pridjevi 'jutarnji' ili 'rani' (Nosić 2005: 541). Ovakav oblik ne nalazimo u *Akademijinu rječniku*, no turska se osnova *sabah* navodi u značenju 'zora' ili 'jutro' (ARj 14: 397). Skok navodi složenicu *saba(h) zora* kao oznaku za 'praskozorje' (Skok 1973: 181).

sadaka – 'milostinja', 'milodar' (Nosić 2005: 543). Navodi se kao riječ arapskoga podrijetla u *Akademijinu rječniku* (ARj 14: 437). Arapski oblik izvorno glasi *šadaqa* (*Hrvatski jezični portal*).

sakatiti – 'činiti koga ili što sakatim', 'narušavati cjelinu čega' (Nosić 2005: 548). U istom značenju nalazi se u *Akademijinu rječniku* uz sinonime *kljasiti* ili *bogaljiti koga* (ARj 14: 515). Skokov rječnik ne sadrži ovakav oblik, no navodi se pridjev *sakat*, koji jednako glasi i u turskome (Skok 1973: 190).

sevdah – 'ljubav', 'ljubavna čežnja za voljenom osobom' ili 'ljubavna bol' (Nosić 2005: 568). Izvorno je arapska riječ *sevda* u značenju 'ljubav', poznati oblici su *sevдали* ('zaljubljen') ili

sevdalinka, 'bosanska melankolična ljubavna pjesma' (ARj 14: 878). Može označavati i dobro raspoloženje, dolazi od turskoga *sevdah* u prijevodu 'zaljubljen' (Skok 1973: 227).

sikter – nepristojna uzrečica, u prijevodu 'odjebi' (Nosić 2005: 571). Dolazi od turskoga korijena *siktir*, pasivnoga imperativa od *siktirmek*, koji znači 'odlazi' (ARj 14: 922–923). Skok navodi turski imperativ *siktur*, što je i uzvik 'marš' ili 'odlazi' (Skok 1973: 233).

surgun – 'progonstvo', 'prognanik', 'zatočenje', 'mjesto zatočenja' ili 'zatočenik' (Nosić 2005: 585). Podrijetlo je tursko u obliku *sürgün* (ARj 17: 44). Skok navodi jednako značenje i jednak oblik u turskome *sürgün*, dok glagol *surgunisati* ima specifično značenje: „prognati koga kazne radi u Anadol“ (Skok 1973: 364).

šegačiti se – 'šaliti se', 'smijati se tuđoj nevolji ili nespretnosti' ili 'činiti dosjetke na tuđi račun' (Nosić 2005: 596). Znači 'zbijati šalu u zlom smislu', a za leksem *šega*, koji je osnova, Mladenov postavlja grčki korijen *σκάζω* (*skázo*), koji u dobrom smislu znači 'običaj' ili 'navada', a u lošem smislu 'himbenost', 'lukavost' ili 'prevara', 'zla šala' (ARj 17: 522). Skok navodi oblik *šeganiti se* u prijevodu 'komedijati' te činjenicu kako u indoeuropskim jezicima nema oblikom i značenjem srodne riječi, stoga se pretpostavlja da je riječ *šega* u vezi s turskim *şaka*, u prijevodu 'šala' (Skok 1973: 385).

šuhva – 'sumnja' (Nosić 2005: 607) Tursko *şüphe* ili *şübhe* nastaje od arapskoga *subha*, u prijevodu 'sumnja' (Skok 1973: 425).

talasanje – 'stvaranje valova' ili 'lelujanje' (Nosić 2005: 615). Značenje talasanja je 'valovito gibanje', ima grčku osnovu *talas*, posredovanu turskim (ARj 18: 37–38).

talasast – 'valovit ili neravan' (Nosić 2005: 615). Dolazi u značenjima 'što ima svojstva talasa' ili 'valovit', s osnovom 'talas', koja se na južnoslavenskim prostorima koristi tek od 17. stoljeća preuzimanjem turske riječi *talaz*, koja je izvorno grčki oblik *θάλασσα* (*thálassa*) u značenju 'more' (ARj 18: 37–38). U Skokovu se rječniku navodi glagol *talasati se* u značenju 'prelijevati se' te se opisuje kao balkanski turcizam grčkog podrijetla (tur. *talaz* ← gr. *Θάλασσα*) u kojem dolazi do gubitka dočetnog -a (Skok 1973: 437–438).

tarih – 'povijest' ili 'natpis na arapskom jeziku u obliku rečenice ili stiha iz Kur'ana o gradnji', dolazi od turskoga *tarif* (< tur. *tarif* ← ar. *ta'rif*) u kontekstu natpisa spominje se kako je ukupan broj znakova u tekstu prikaz datuma gradnje objekta o kojem tekst svjedoči (Nosić 2005: 620).

teferič – 'zabava', 'odmor u prirodi' ili 'mjesto u prirodi odakle se pruža lijep pogled' (Nosić 2005: 625). Dolazi od turskoga *teferik* u prijevodu 'izlet', 'odmor' ili 'počinak' (ARj 18: 156). Skok leksem definira i kao ljetnu razonodu na selu ili seosku kuću koja služi za izletovanje, osim toga navodi kako turski *teferrüc* dolazi od arapskoga *täfärrug* (Skok 1973: 451).

teferičiti – 'biti na zabavi', 'zabavljati se' ili 'odmarati u prirodi' (Nosić 2005: 625). Po *Akademijinu rječniku* znači 'zabavljati se jedući, pijući, pjevajući i veseleći se', imenica *teferič* dolazi od turskoga *teferik* u prijevodu 'izlet', 'odmor' ili 'počinak' (ARj 18: 156). Skok ga navodi kao 'zabavljanje u jelu i piću' te tvrdi kako arapski izvorno glasi *täfärrug*, dok u turskome poprima oblik *teferrüc* (Skok 1973: 451).

terevenka – 'razuzdano veselje', 'bučna zabava' (Nosić 2005: 631). U *Akademijinu rječniku* se navodi u značenju 'pijanka', 'raskoš' i 'rasipnost' (ARj 18: 227). Dolazi od turskoga *tereffü*, u prijevodu 'skakanje' ili 'vikanje' (Nosić 2005: 631).

timariti – 'čistiti i njegovati konja', a u prenesenom značenju 'dobro hraniti i njegovati koga' (Nosić 2005: 637). Dolazi od tursko-perzijske riječi *timar*, što označava posjed koji je sultan davao na obradu „zaslužnome čovjeku“ kako bi mu služio u vojsci „prema visini dohotka, što ga je taj posjed davao“, a može označavati i opremu na konju (ARj 18: 329). Može biti i aktivno djelovanje na bilo kojem objektu, ne nužno konju, primjerice na predmetima poput ćurka, zemlje, cvijeća ili bilo čega živoga poput psa ili ljudi, što *Akademijin rječnik* navodi u primjeru prenesena značenja: „Bog odabra poglavare, puk podložni da timare“ (ARj 18: 330). Skok također navodi kako na turskome *timar* apstraktno znači 'njegovanje', osobito konja, a apstraktno tursko značenje ostalo je u upotrebi u obliku na *-iti*, odnosno u infinitivu (Skok 1973: 470).

tumarati – 'ići bez određenoga cilja', odnosno 'lutati' (*Hrvatski jezični portal*). U *Akademijinu rječniku* se navodi u značenju 'lutati' ili 'ići kojekuda, uz to koješta premetati' (ARj 18: 909), a podrijetlo riječi nije naznačeno. Po Skoku znači 'ići kojekuda' ili 'bluditi' te navodi kako dolazi od turskoga *tuman* u značenju 'magla' ili 'dim' (Skok 1973: 522).

turčijat – 'izučavanje turskoga jezika' ili 'način života Turaka u Osmanskom Carstvu' (Nosić 2005: 649). Skok ne navodi ovaj leksem, no s obzirom na to da se radi o obliku srodnom riječi *Turčin*, poznato je kako je korijen jednak, odnosno od turskoga *türk* (Skok 1973: 526).

ujdurma – smicalica, dvoiličnost (Nosić 2005: 656). Dolazi od turskoga *ujdyrma* u prijevodu 'izmišljotina' ili 'laž', a može označavati smicalicu ili lukavost (ARj 19: 403). Radi se o imenici nastaloj od glagola *uisati* od turskoga *uyamak* u prijevodu 'složiti se' ili 'odgovarati', dok *ujdurma* znači 'pretvaranje' ili 'prevara' (Skok 1971: 539).

veresija – 'prodaja ili kupnja robe na poček', 'davanje robe na vjeru' (Nosić 2005: 668). Dolazi od turskoga *veressi* što znači 'kupovanje na kredit', označava pravo ili ovlaštenje na upotrebu tuđeg dobra, koje se nekom priznaje na osnovi povjerenja da će obavezu ispuniti u određeno vrijeme (ARj 20: 751). Skok ovaj oblik navodi pod natuknicom leksema *vergija* kao glagol izveden od te imenice podrijetlom od turskoga *vermek* ('dati'), čemu se sufiksacijom nadodaju *-ki* ili *-gi* (Skok 1973: 577).

zanat – 'obrt', dolazi od arapskoga *zanaat* ('vještina' ili 'znanje') preko turskoga *sanat*, a od istoga korjena nastaju *sanatlı* (*zanatlija*) i *sanatçı* (*zanatčija*), odnosno riječi koje se odnose na obrtnika (Skok 1973: 642). Značenje je ovisno o izvanjezičnoj situaciji, denotativno znači 'izučena proizvodna' i 'prerađivačka, obrađivačka ili uslužna djelatnost', a konotativno označava struku, profesiju, zanimanje ili zvanje, dok je podrijetlo je arapsko (tur. *sanat* ← arap. *ṣanʿa*) (*Hrvatski jezični portal*).

zapt – 'strogo određeni red ponašanja', 'zadržavanje daha u prsima u ljudi koji imaju astmu' ili 'sekvestiranje' (Nosić 2005: 677–678). U *Akademijinu rječniku* se navodi kako riječ potječe iz arapskoga te znači 'red', 'stega' ili 'disciplina' (ARj 22: 328). Za druga dva značenja koje navodi Nosić, Skok tvrdi da se upotrebljavaju samo u BiH te da je podrijetlom riječ arapska u obliku *zabt*, kasnije turska *zapt* (Skok 1973: 643–644).

zeman – 'razdoblje' ili 'epoha' (Nosić 2005: 682). Znači isto što i vrijeme te je arapsko-perzijska riječ; u arapskome znači 'vrijeme', 'stoljeće', 'svijet' ili 'sreća', a perzijskome 'smrt' ili 'umiranje' (ARj 22: 762). Skok navodi definicije 'vrijeme' i 'epoha' ili 'zgodan trenutak' i 'zgodna prilika' te kako je leksem podrijetlom od dva oblika iz turskoga *zeman* i *zaman* (Skok 1973: 649).

zulum – 'nasilje', 'okrutnost', 'tiranija' ili 'teror' (Nosić 2005: 688). Dolazi od arapskoga *zulm* i turskoga *zulüm* u značenju 'nasilje' ili 'nepravda' (ARj 23: 151). U turskome postoje još i oblici *zulümçü* i *zulümkâr* jednaka korijena (Skok 1973: 665).

7. Zaključak

U radu su istraženi turcizmi u Andrićevu djelu *Na Drini ćuprija* te su sustavno raspodijeljeni u kategorije, što je postiglo lakše sadržajno snalaženje unutar diskursa te stvorilo jasniju sliku zajedničkih osobina pojedinih leksema koji se nalaze u istoj kategoriji. U romanu pronalazimo ukupno 366 turcizama, izuzimajući osobna imena i toponime. U početku se navode i pretpostavke kako će navedeni turcizmi biti uglavnom vezani za kulturne specifikume poput folklora i kuhinje. Suprotno tomu, rezultati istraživanja su pokazali kako je po opsegu najzastupljenija značenjska kategorija koja se odnosi na čovjekove osobine, zanimanja i dijelove tijela, gdje je pronađeno ukupno 90 turcizama, a najmanje je turcizama vezano za biljke i životinje, kojih je pronađeno ukupno 5. Prema navedenim rezultatima možemo zaključiti kako Andrićev roman *Na Drini ćuprija* obilje turskim i orijentalnim posuđenicama, koje doprinose bogatstvu njegova jezika i stila.

Izvori

Literatura

Agostini, Paolo. 2001. Kratak uvod u semitske studije. *Migracijske i etničke teme*, 17, 1-2, 7–8.

Andrić, Ivo. 2004. *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka jutarnjeg lista.

ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1881–1976. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Bazdulj, Muharem. 2015. Bosanska geografija kod Andrića. U Jadranka Brnčić (ur.), *Ivo Andrić – svugdašnji* (str. 43–50). Zagreb: HKD Napredak.

Esih, Ivan. 1942. *Turcizmi i rječnik turskih, arapskih i perzijskih riječi u hrvatskom književnom jeziku i pučkom govoru*. Zagreb: Tiskara C. Albrecht.

Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec Zagreb.

- Joseph, Brian D. 1983. Language Use in the Balkans: The Contributions of Historical Linguistics. *Anthropological linguistics*, 3, 25, 275–287.
- Martens, Michael. 2020. *Vatra u vatri: Ivo Andrić – jedan europski život*. Zagreb: Ljevak.
- Matasović, Ranko. [et. al.]. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Milošević, Nikola. 1976. *Krleža i Andrić kao antipodi*. Beograd: Slovo ljubve.
- Morison, W. A. 1941. Some Aspects on the Non-Slav Element in Serbo-Croat. *The Slavonic Year-Book*, 1, 239–250.
- Musa, Šimun. 2011. Ivo Andrić. U povodu 50. obljetnice dodjele Nobelove nagrade. *Croatica et Slavica Iadertina*, 7/1, 7, 173–179 .
- Nosić, Milan. 2005. *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika*. Rijeka: Maveda
- Petrov, Aleksandar. 1968. *U prostoru proze: ogledi o prirodi proznog izraza: Ivo Andrić, Veljko Petrović, Miloš Crnjanski, Miroslav Krleža, Oskar Davičo, Mihailo Lalić*. Beograd: Nolit.
- Pranjković, Ivo. 2005. Jezik bosanskih franjevacu. U Mønnesland, Svein (ur.) *Jezik u Bosni i Hercegovini* (str. 227–258). Sarajevo – Oslo: Institut za jezik u Sarajevu – Institut za istočnoeuropske i orijentalne studije.
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I–IV*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Škaljić, Abdulah. 1957. *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Bilten.
- Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Škvorc, Boris. 2021. *Andrić i Krleža: Poetike i politike*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Tomić, Draženko. 2019. Turcizmi u časopisu Kršćanska obitelj (1900. – 1904.). *Hercegovina*, 5, 177–208.
- Tot, Renata. 2010. Osobitosti mađarskoga jezika. *Hrvatistika, studentski jezikoslovni časopis* 4, 4, 143–148.

Vrljić, Stojan. 2002. Prijevodni ekvivalenti hrvatskih turcizama u njemačkom i ruskom jeziku. *Filologija* 38-39, 275–286.

Mrežni izvori

Hrvatski jezični portal, dostupno na: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, dostupno na: <http://ihjj.hr/>

Sažetak

U ovom se radu pristupa orijentalnim posuđenicama pronađenim u Andrićevu djelu „Na Drini ćuprija“. Prvotno je navedena opća teorija o turcizmima i pozadina turskoga jezika, odnosno teoretske premise i zaključci koji su vezani za ideju jezika superstrata te njegovu položaju i izmjeni u procesu jezičnog posuđivanja. U zasebnim poglavljima se predstavlja kratka biografija i rad Ive Andrića, kao i nekoliko značajki vezanih za djelo Na Drini Ćuprija. Prikazani su turcizmi podijeljeni u sljedeće kategorije: graditeljstvo, geologiju, narodnu nošnju, antroponimske osobine, kuhinju i pribor, predmete, vjerske i vojne termine, ali i svakodnevicu likova u romanu. Značenjska polja u djelu se razlikuju u broju turcizama, koji je dominantan u kategoriji vezanoj za čovjeka i njegove osobine.

Ključne riječi: Andrić, *Na Drini ćuprija*, turcizmi, jezik

Abstract

This paper explores oriental loan words found in Andrić's novel Na Drini ćuprija. Initially it offers the key concepts about Turkish loan words and the background of Turkish language associated with the novel. Certain premises and conclusions derived from the text and research served a purpose to refer to the idea of source language, and its position and adaptation in the process of lexical borrowing. Turkish loan words from the text were divided into the next categories: architecture, geology, traditional clothing, anthroponimy, cuisine and dishes, inanimate objects, religious and military life, as well as the ones in connection with everyday-life of the fictional characters from the novel. Semantic fields differ in the number of turkish loan words, dominating in number in the category referred to humans and their characteristics.

Key words: Andrić, *Na Drini ćuprija*, turkish loan words, language

**Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podrtajte odgovarajuće)**

Student/ica: Lea Stipinović

Naslov rada: Turcizmi u romanu „Na Druzi Ćerija“

Znanstveno područje i polje: humanističke znanosti, filologija

Vrsta rada: završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
dr. sc. Katarina Lozić Knezović, izv. prof.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

dr. sc. Anita Runjić-Stoilova, red. prof., predsjednica

dr. sc. Katarina Lozić Knezović, izv. prof., mentorica, članica

dr. sc. Tanja Brežan Ančić, izv. prof., članica

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 12. rujna 2023.

Potpis studenta/studentice: Lea Stipinović

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Lea Stipinović, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskoga i engleskoga jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18 rujna 2023.

Potpis *Lea Stipinović*

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Lea Stipinović, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Turcizmi u romanu „Na Drini ćupija“

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 18 rujna 2023.

Potpis Lea Stipinović